

Hadım Süleyman Paşa'nın 1538 yılındaki Hindistan Seferi

Suleiman Pasha the Eunuch's expedition to India in 1538

*Ertuğrul Önalp**

Özet

Mısır beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'nın 1538 yılındaki Hindistan seferi tarihçilerimiz tarafından yeteri kadar araştırılmadığından, bu askerî harekâtla ilgili olarak bizim açımızdan karanlıkta kalmış birçok nokta bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda, dönemin Portekizli tarihçilerinin vakayinamelerinden hareketle ve konuyla ilgili daha önce yazılmış Türkçe eserleri de göz önünde bulundurarak bu tarihî olayın ayrıntılarına inmeye çalıştık.

Süleyman Paşa'nın Portekizlileri Hindistan'dan kovmak amacıyla 1538 yılında Süveyş'ten yaklaşık 80 parçalık bir donanmayla ayrılarak Gücerat yarımadasının önemli limanlarından Diu'ya gitmesi ve buradaki Portekiz kalesini kuşatması dünyada büyük akisler yaratan, uzun yıllar Portekizlilerin hafızalarından silinmeyen bir olaydı. Sonuçta, Süleyman Paşa'nın sevk ve idaredeki basiretsizliği, Hintli yetkililerin kendisine yardım etmeyip erzak ve mühimmat ikmalini kesmeleri ve Portekiz askerlerinin kaleyi olağanüstü bir güçle savunmaları sebebiyle bu harekât başarısız oldu. Bununla birlikte, Süleyman Paşa bu seferler sırasında Aden'i, Şihr'i ve Zebid'i Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil etti.

Anahtar Kelimeler: Hadım Süleyman Paşa, Diu, Hint Okyanusu, Portekizliler, Gücerat Yarımadası, Aden, Zebid.

Abstract

About the military expedition of Suleiman Pasha, the Eunuch, the Ottoman governer of Egypt, to India in 1538, we don't have enough knowledge as our historians didn't deal much with this historical event. In this study we tried to illuminate

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

some of the unenlightened phases of this expedition making use of the Portuguese chronicles of the period as well as of the

current Turkish resources on this subject. Suleiman Pasha, in order to throw out the Portugueses from India, in 1538 went from Suez to Diu, an important port of Gujarat peninsula, with a strong fleet composed of 80 pieces. The siege of the Portuguese fortress of Diu, constituted one of the most important events of the Turkish history as well as of the Portuguese.

Consequently, this military expedition was unsuccessful due to the decision of the Indian authorities by not providing the needed food and ammunition. This situation was also because of Suleyman Pasha's bad administration. Furthermore the extraordinary impetuosity of the portuguese soldiers in the defence of the fortress, played important role in the failure. However, Suleiman Pasha, during this expedition annexed Aden, Shihr and Zabid to the Ottoman dominion.

Key Words: Suleiman Pasha the Eunuch, Diu, Indian Ocean, the Portuguese, Gujarat Peninsula, Aden, Zabid.

Giriş

İber Yarımadası'ndaki Kastilya ve Portekiz krallıklarının Asya kıtasının zenginliklerine sahip olma tutkusuyla Hindistan'a ve Uzak Doğu'ya denizden ulaşmak için sarfettikleri çabalar dünya tarihinin en ilginç safhalarından birini oluşturur. Kastilya'nın hizmetindeki Kristof Kolomb'un Hindistan'a gitmek amacıyla Atlas Okyanusu'nu aşarak 1492 yılında Amerika kıtasını keşfetmesi ve Portekizli kaptan Vasco da Gama'nın, Ümit Burnu'nu dolaşarak 1498 yılında Hindistan'a ulaşması Akdeniz ticaretine darbe indiren önemli olaylardır. XVI. yüzyılın başlarından itibaren Portekizlilerin Hindistan'a giden bu yeni deniz yolunu kullanmaları o zamana kadar Avrupa'da yerleşik olan ekonomik sistemin değişmesine yol açtı. Portekiz'in Hint Okyanusu'na gelmesinin bizim tarihimiz bakımından en önemli neticesi, Osmanlı Devleti'nin 1517 yılından itibaren güney denizlerinde bu devletle mücadele edecek olmasıydı. Ama bu mücadelenin o zamana kadar emsali görülmemiş bir özelliği vardı: Avrupa'da toprakları olan iki devlet, Portekiz ile Osmanlı İmparatorluğu birbirleriyle anavatanlarından uzakta savaşıyorlardı.

Portekizlilerin Hint Okyanusu'na gelişine kadar bu sulardaki ticaret asırlardır Müslümanların tekeli altında bulunuyordu. Portekizlilerin

naus de Meca (Mekke gemileri) dedikleri Müslüman ticaret gemileri Doğu'nun baharatını ve diğer ticarî mallarını, Hint Okyanusu'nu aştıktan sonra Basra Körfezi ve Kızıldeniz yoluyla Akdeniz'in doğusundaki limanlara getiriyorlardı. Daha sonra bu mallar Venedik gemileriyle bütün Avrupa'ya dağıtılıyordu. Portekizliler Hint Okyanusu'ndaki ticareti tekelleri altına almak için Müslüman gemilerini zaptetmeye ve mürettebatını öldürmeye başladılar. Amaçları Müslüman tacirleri yıldırarak bu denizlerden uzaklaştırmaktı. Portekizlilerin saldırgan tutumlarından çekinen Müslüman tacirler seferlerini ertelemeye başlayınca 1504'ten sonra İskenderiye'ye gelen baharatın miktarında önemli bir azalma oldu ve buna bağlı olarak, Mısır'daki Memlûk Devleti'nin transit ticaretinden elde ettiği vergi gelirleri de hatırı sayılır oranda düştü. Hindistan'daki Müslüman devletlerin hükümdarlarının Portekizlilere karşı savaşmak için Mekke ve Medine'nin hadimi Mısır sultanı Kansu al Gavri'den yardım istemeleri üzerine Memlûklerin bu yeni sömürge imparatorluğu ile çatışması kaçınılmaz oldu. Ama kuvvetli bir donanmaya ve teknik personele sahip olmayan Memlûklerin, birkaç sıra top bataryalarıyla mücehhez, okyanusa dayanıklı, yüksek bordalı gemilerden oluşan Portekiz donanmasıyla başa çıkmaları mümkün değildi. Bu yüzden de Osmanlılardan yardım istemek zorunda kaldılar. Osmanlılardan aldıkları yardım sayesinde oluşturulan on iki gemilik bir Memlûk donanması Portekizlilerle mücadele etmek için Emîr Hüseyin komutasında Süveys'ten demir aldı. Ama on yıl içinde Hint Okyanusu'nu neredeyse bir iç deniz haline getiren Portekiz'in elliye aşkın karaveli, karakası ve kalyonları karşısında Memlûklerin zayıf donanmasının başarı şansı azdı. Nitekim Mısır donanması 1509 yılında Diu'da Portekizlilerle yaptığı savaşta ağır bir yenilgiye uğradı.

Osmanlılar 1517'de Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırarak Mısır'ı ve onun hâkimiyeti altındaki Kızıldeniz kıyılarını ele geçirince bu ülkenin Portekizlilerle yaptığı mücadeleyi de tevarüs ettiler. XVI. yüzyılda dünyanın en büyük gücü haline gelen ve İslâm'ın hamisi olarak kabul edilen Osmanlı Devleti, Müslüman tacirlerin gemilerini batıran, hacca giden savunmasız insanları öldüren ve Kızıldeniz'e girerek Heremeyn'i tehdit eden Portekizlilerin bu saldırgan faaliyetleri karşısında elbette kayıtsız kalamazdı.

Osmanlılar Portekizlilerin Kızıldeniz'e girmelerini önlemekte kararlıydılar, bu amaçla Memlûklerin Süveys'teki tersanelerini yenileyerek

buradaki mevcut donanmayı yeni gemilerle güçlendirdiler. Memlûk donanmasında öteden beri Türk deniz gazileri görev almaktaydılar. Bunlardan biri de daha önce Memlûk donanmasının amirallğine getirilen Selman Reis'ti. Selman Reis 1517'de Kızıldeniz'e girerek Haremeyn'i tehdit eden Portekiz donanmasına karşı Cidde'yi başarılı bir şekilde savunmuştu. Osmanlı Devleti'nin 1525 yılında Süveyş'te bir deniz üssünü kurması ve aynı yıl Şam beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'nın Mısır beylerbeyliğine tayin etmesi Portekizlilere karşı başlatacağı mücadelenin önemli adımlarıydı. Osmanlı Devleti, Umman ve Hint denizlerindeki Portekiz faaliyetlerinin mahiyetini çok iyi kavramıştı, hem Kızıldeniz'in güvenliğini sağlamak hem de Akdeniz limanlarında Doğu ticaretinin eski canlılık ve zenginliğini yeniden yaşatmak istiyordu. Selman Reis, Portekizlileri Hint Okyanusu'ndan kovmak amacıyla 1526 yılında bir donanmanın başında Süveyş'ten hareket etti, ama ünlü denizcinin yolculuk esnasında komutanlarından biri tarafından öldürülmesiyle bu harekât tamamlanamadı. Selman Reis'in yeğeni Zebid beyi Emîr Mustafa İbni Behram'ın, 1531 yılında Gücerat hükümdarı Bahadır Şah'ın kendisini davet etmesi üzerine dayısının eski kölesi Hoca Sefer ile birlikte Hindistan'a giderek Diu'yu Portekizlilere karşı başarılı bir şekilde savunması Osmanlı Devleti'nin siyasetinin dışında gelişen bir olaydı.

Portekizlilere karşı büyük bir donanma hazırlanıyor

Memlûkler ülkelerinde yeterli keresteye sahip olmadıklarından kuvvetli bir donanma inşa edememişlerdi. Halbuki yeni Mısır beylerbeyi Süleyman Paşa bu konuda hiçbir güçlükle karşılaşmayacaktı, çünkü Güney Anadolu ormanları ona bolca kereste sağlayabilirdi.

Mısır'a 14 Haziran 1525'de beylerbeyi olarak atanan Hadım Süleyman Paşa Portekizlilerin Kızıldeniz'de artan faaliyetlerine engel olmak ve bu sularda seyrüseferi güvenli hale getirmek için Aden'in ve Yemen'in diğer şehirlerinin kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine dâhil edilmesinin gerekli olduğuna inanıyordu. Bunu gerçekleştirmek üzere kuvvetli bir donanmanın inşası için padişahın iznini istedi.¹ Kanunî Sultan Süleyman onun ısrarla arz ettiği hususları uygun bulduğundan Divân-ı Hümâyûn, Hadım Süleyman Paşa'ya Süveyş tersanesini sıkı çalıştırıp 80 kadırgadan oluşan bir donanmanın acele olarak hazırlanması için emir gönderdi. Donanma için gerekli olan kereste ve diğer

¹ Hulûsi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti*, Serbest Matbaası, İstanbul, 1984, s. 44.

malzemenin 60 gemiyle 1530-1531 yılları arasında Anadolu'dan Süveyş'e nakledilmesi tamamlandıktan sonra Süleyman Paşa kadirga, fırkata, mavna ve barçadan oluşacak 80 parçalık bir donanmanın inşası için kolları sıvadı.²

Osmanlılarca Süveyş'te kuvvetli bir donanmanın inşa edildiği haberinin Lizbon'a ulaşması Portekiz sarayında büyük bir huzursuzluk yarattı. Osmanlıların günün birinde Hindistan sahillerinde boy gösterme ihtimali öteden beri Portekiz kralının uykularını kaçırarak bir kâbustu. Özellikle Diu'da çok sayıda Türk yaşamaktaydı, Osmanlılar Diu'ya kapağı bir atacak olurlarsa Hindistan kıyıları boyunca yer alan kaleleri için devamlı bir tehdit teşkil edebilirlerdi. Fakat donanmanın yapımı için ayrılan Mısır vergi gelirinin daha sonra İran'a karşı başlatılan seferin masraflarını karşılamak için kullanılmasıyla bu girişim ertelendi³ ve Portekiz kralının korktuğu şey gerçekleşmedi. Padişaha refakat etmek üzere bu sefere katılan Süleyman Paşa 26 Şubat 1535'te Mısır eyaletinin idaresini kendi yerine tayin olan Hüsrev Paşa'ya bırakarak Kahire'den ayrıldı.⁴

Bu arada Hint kıyılarında Portekizlilerin baskısı olanca hızıyla devam ediyordu. Gücerat sultanı Bahadır Şah değerli hediyelerle Kanunî Sultan Süleyman'a bir elçi ve name göndererek ondan yardım istedi. Aynı zamanda hazinesini üç kalyona yükleyerek güvenilir adamı Âsaf Han ile Mekke'ye emanet olarak gönderdi. Bahadır Şah'ın gönderdiği elçi 1536 yılında padişah tarafından Edirne'de huzura kabul edildi. Bahadır Şah hem ülkesini işgal eden Türk-Moğol imparatoru Hümâyûn'a hem de Portekizlilere karşı yardım istiyordu. Kanunî, Hümâyûn'a karşı bir girişimde bulunmak gereğini duymadı, bunu Hindistan'ın bir iç meselesi olarak gördüğünden, Hindistan'daki Müslüman hükümdarlar arasındaki ihtilâflara karışmak istemiyordu. Ama Portekizlilerin faaliyetleri farklıydı, onlar sadece Hindistan'a değil, aynı zamanda Basra Körfezi'ne, Kızıldeniz'e, Habeşistan'a ve Arabistan'ın güney sahillerine zarar veriyorlardı. Kanunî Sultan Süleyman, İslâm'ın hamisi durumundaki bir

² Hulûsi Yavuz, a. g. e., s. 44.

³ Nejat Kosal, *Hint Yolu ve Osmanlı İmparatorluğu*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1936, s. 19.

⁴ Hulûsi Yavuz, a. g. e., s. 44.

devletin hükümdarı olarak Portekizlileri Hint denizlerinden kovmak için gereken tedbirleri almak zorundaydı.⁵

Bahadır Şah'ın elçisi huzura kabul edildiği zaman Portekizliler Diu limanını ele geçirmişlerdi. Elçinin maruzatı üzerine Kanunî durumu vezirleriyle mütalaa ettikten sonra Bahadır Şah'a yardım etmek üzere bir donanmanın Hindistan'a gönderilmesine karar verdi. Ama Süveyş'teki donanmanın mevcudu bu askerî sefer için yeterli değildi, XVI. yüzyıl boyunca burada bulunduran kadırğa türünden gemilerin sayısı 40-45'i geçmezdi, ancak özel durumlarda bu sayı artardı.⁶

Bu maksatla Kanunî, Mısır'da büyük bir donanmanın yapılmasını gerekli gördü. Gemilere bindirilecek askerın başına, evvelce başladığı donanmayı tamamlaması için yeniden Mısır beylerbeyliğine tayin edilen Hadım Süleyman Paşa'yı getirdi.⁷ Süleyman Paşa'ya donanma teçhizine dair gönderilen emirnamede "Mekke'ye giden hac kervanlarına ve Müslümanların ticaretine zarar veren Portekizlileri denizlerden kovmak" ibaresi yer alıyordu. Buradan da açıkça görüldüğü üzere, bazı yabancı yazarların iddia ettiği gibi bu Hint seferi Hindistan'ın fethi amacıyla düzenlenmemişti, Osmanlı İmparatorluğu'nun hedefi Portekizlileri Hint Okyanusu'ndan uzaklaştırmaktı.⁸

Bahadır Şah'ın bazinesi

Bu arada Bahadır Şah 1537 yılının şubat ayında Portekizliler tarafından Diu'da öldürüldü. Elçinin gelişinden donanmanın inşa edilmesine kadar aradan bir yıl geçmemişti ki, Bahadır Şah'ın Portekizliler tarafından öldürülüşünün haberi Kanunî Sultan Süleyman'a 1538 yılının şubat ayında ulaştı. Dünyanın en güçlü Müslüman devletinin padişahı, bir Müslüman ülkenin hükümdarının Hıristiyanlar tarafından pervasızca öldürülmesi karşısında elbette eli kolu bağlı kalamazdı. Portekizlileri cezalandırmak amacıyla Hint Okyanusu'na gönderilecek donanmaya

⁵ Herbert Melzig, *Büyük Türk Hindistan Kapılarında, Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Amiral Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Seferi*, Selâmi Sertoğlu Kitabevi, İstanbul, 1943, s. 40.

⁶ Turgut Işıksal, "Arşivlerimizde Osmanlıların Süveyş Tersanesi ve Güney Denizleri Politikasına İlişkin En Eski Belgeler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, c. 13-18, Sayı: 18, İstanbul, 1969, s. 55.

⁷ Hulûsi Yavuz, a. g. e., s. 44.

⁸ Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VI*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965, s. 245; Helbert Melzig, a. g. e., s. 40.

serdar olarak atanan Mısır beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'ya donanmayı bir an evvel tamamlayıp hareket etmesi için emir verdi.⁹

Bahadır Şah'ın vârisi yoktu, ölümünden kısa bir süre sonra Gücerat tahtında veraset sorunu ortaya çıktı ve tahtta gözü olanlar vakit kaybetmeden birbirlerini ortadan kaldırmaya başladılar. Bu istikrarsız durum karşısında Kanunî, Bahadır Şah'ın daha önce Mekke'ye emanet olarak gönderdiği hazinesinin İstanbul'a getirilmesini uygun gördü. Üç yüz sandıktan oluşan hazine kara yoluyla İskenderiye'ye getirildi ve oradan da İstanbul'a götürülmek üzere Salih Reis'in gözetiminde gemilere yüklendi. Avrupalı güçler hazineden haberdar olduklarından Salih Reis daha fazla gecikmeksizin demir aldı. Her ne kadar Cenevizli amiral Andrea Dorya, Salih Reis'in filosunu zaptetmeye çalıştıysa da Barbaros Hayreddin Paşa'nın müdahale etmesi üzerine emeline ulaşamadı.¹⁰

Hadım Süleyman Paşa Hindistan yolunda

Gemi yapımı için gerekli olan bütün malzeme İstanbul'dan Mısır'a gönderilmişti. Kerestelerin büyük bir kısmı da Güney Anadolu'dan İskenderiye limanına getirildi ve buradan Kahire'ye Nil üzerinden teknelerle taşındıktan sonra deve kervanlarıyla Süveyş'e götürüldü. Yeni gemilerin yapımı sürerken eskiler de bir yandan onarılarak toplarla takviye edilip donatılıyordu. Yoğun bir çalışmayla nihayet 6'sı başarda, 17'si kadirge, 27'si *fusta*¹¹ 2'si kalyon, 4'ü barça ve geri kalanı irili ufaklı çeşitli gemiler olmak üzere 76 parçalık bir donanmanın inşası tamamlandı.¹²

Donanmada padişahın danışmanı olarak Gian Francesco Giustiniano adındaki birinin komutasında çoğunluğunu Venediklilerin oluşturduğu 800 Hıristiyan askeri ve ayrıca 1.500 kadar Hıristiyan esir bulunuyordu.¹³ O sıralar Venedik ile ilişkilerin bozulması sebebiyle

⁹ Hulûsi Yavuz, s. 45; Dejanirah Couto, "No rasto de Hadım Suleimão Pacha: alguns aspectos do comércio do Mar Vermelho nos anos de 1538-1540", *A Carreira da Índia e as rotas dos estreitos*, Angra do Heroísmo, 1998, s. 495.

¹⁰ Zuhuri Danişman, a. g. e., s. 246.

¹¹ *Fusta*, Portekiz donanmasında sıkça kullanılan 10 ilâ 18 oturaklı, bir ya da iki direkli, orta büyüklükte, altları düz, hafif bir gemi türüdür.

¹² Yakup Mughul, *Kanuni Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Mînasebetleri, 1517-1538*, Fetih Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 135.

¹³ G. W. F. Stripling, *The Ottoman Turks and Arabs, 1511-1574*, II. Baskı, Porcupine Pres, Philadelphia, 1977, s. 90-91.

Galata'da ve İskenderiye'de bulunan Venedik ticaret gemilerine el konup mürettebatı tutuklanmıştı. Süleyman Paşa bunlardan bazılarını, mesela kürekçileri, denizcileri, topçuları, dülgerleri, kalafatçıları ve vardiyaneleri donanmada hizmet görmeleri için yanında götürmeye karar verdi.¹⁴

Gemilere bindirilen Osmanlıların asker sayısı, 2.000'i yeniçeri olmak üzere 9.000 kadardı; diğer gemici, topçu, vs. ile birlikte sefere iştirak edenlerin sayısı 20.000 civarındaydı ve bu sayıya kürekçiler ve forsalar dâhil değildi.¹⁵ Fakat bu donanmanın gücü esas olarak gemi ve asker sayısından değil, Portekizlilerin *basilisco* (bazilik, bacaluşka, badaluşka) adını verdiği, kale muhasarasında kullanılan büyük çaplı toplardan ileri geliyordu.¹⁶

Haziran ayının başlarında Süveyş'e gelen Süleyman Paşa burada kurdurduğu çadırında sekiz gün boyunca dinledikten sonra 13 Haziran 1538'de donanmaya demir alma emrini verdi.¹⁷

¹⁴ Her ne kadar Osmanlılarla Venediklerin ilişkileri zaman zaman bozulsa da, hiç kuşkusuz her iki devletin arasında Portekizlilere karşı zımnî bir dayanışma vardı. Osmanlıların Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı elde edeceği her başarı Venedik'in Doğu Akdeniz'deki deniz taşımacılığının yararınaydı. Daniel Goffman bu konuda şöyle diyor: "Portekizli kâşif Pedro Cabral, 1499-1502 Osmanlı- Venedik savaşının üçüncü yılında ambarları biber ve başka baharatla yüklü olarak Hindistan'dan dönmüştü. O sırada gerek Osmanlılar, gerekse Venedikliler Hint Okyanusu'nda Portekiz gemilerinin varlığından haberliydi ve her iki hükümet de karayolu ticaretine Portekiz'in oluşturduğu tehlikeyi kavramıştı. Venedik, 16. yüzyılın ikinci on yılında Osmanlıların Suriye ve Mısır'ı ele geçişini ve Kızıldeniz'e bir donanma indirmişini, Portekizlilerin Hint Okyanusu'nda baskınlarını önleyecek diye, olumlu karşılıyordu". Bakınız: Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa, 1300-1700*, çeviren: Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 193-194.

¹⁵ Zuhuri Danışman, a. g. e., s. 245.; Süleyman Paşa'nın Hint seferine katılan bir Venediklinin harekâtın başından sonuna kadar tuttuğu notlar 1543 yılında *Viaggio di Alessandria nelle India* adıyla bir kitap halinde Venedik'te basılmıştır. İsmi bilinmeyen bu kişinin anlattıkları dönemin Portekizli diğer yazarlarının verdikleri bilgilerle çoğu zaman uyumaktadır. Venedikli ismi bilinmeyen yazar, Süleyman Paşa'nın asker sayısının yaklaşık 12.000 civarında olduğunu belirtiyor.

¹⁶ Saturnino Monteiro, c. II, *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*, Livraria Sá da Costa Editora, Lisboa, 1992. s. 231.

¹⁷ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, Seher Matbaası, İstanbul, 1958, s. 999; Portekiz kaynaklarında Süleyman Paşa'nın 27 Haziran'da demir aldığı kaydedilmektedir.

Süleyman Paşa Hint seferine başlarken, bir hafta ilâ yirmi gün arayla Kanunî Sultan Süleyman Boğdan seferine, Barbaros Hayreddin Paşa da Preveze seferine çıkıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun aynı zamanda üç istikamette ordular sevk etmesi onun ne kadar kudretli bir devlet olduğunu göstermekteydi.¹⁸

Süleyman Paşa, Hindistan seferinin serdarıydı, donanma amirali olarak İskenderiye beyi Yusuf Hamid'i tayin etmişti. Diğer komutanları arasında Behram Bey, İsa Bey, Muhammed Bey, Mustafa Bey ve Kenan Bey gibi tecrübeli denizciler de bulunuyordu. Sefere sancakbeyi rütbesiyle katılan komutanlardan biri de ileride Sudan ve Habeşistan'daki fetihlerle ün kazanacak olan Mısır kölemenlerinden Özdemir Bey'di, donanmaya katılırken çok sevdiği atını da gemiye almak istemişti. Her ne kadar Süleyman Paşa kendisinden başka kimsenin atının gemiye alınmasına müsaade etmediyse de Özdemir Bey'e bu izni verdi.¹⁹

Tur'da bulunan 30 gemi de donanmaya katıldıktan sonra temmuz ayının ortasında bütün gemiler Cidde'de toplandı. Kızıldeniz kıyılarındaki tehlikeli mercan kayalıklarının seyrüseferi güçleştirmesi sebebiyle gemilere direkleri burada monte edilip ağır toplar yüklendi.²⁰ Gaspar Correa'ya göre Süleyman Paşa Cidde'ye geldiğinde şehrin valisi yanında hediyeler ve soğuk içeceklerle paşanın kadirğine gelmiş ve ona hürmetlerini bildirmişti. Paşa onu hırsızlıkla suçlayarak yanındaki iki oğluyla birlikte tutuklatmış ve 100.000 *esrefî* altını ödemediği takdirde onları gemisinin seren cundasına astırmakla tehdit etmişti. Valinin, oğullarından birini göndererek parayı temin etmesiyle üçü de serbest bırakıldı.²¹ Cidde'ye baharat getirmiş olan altı adet Hint barçasına el konularak erzak ve diğer gerekli malzeme yüklendi. Bunlardan dördü Kaliküt'e, diğer ikisi de Kambay'a aitti. Gaspar Correa'nın belirttiğine göre Süleyman Paşa'nın donanması 15 başarda, 40 kadirga, 2 perkende, 6 kalite, 5 kalyon, 5 *albeçota* (?), 6 barça ve Kambay'a ait 6 *fusta* olmak üzere toplam 85 gemiden oluşmaktaydı. Ayrıca çok sayıda ticaret gemisi de Hindistan'dan baharat getirmek üzere donanmaya katılmıştı. Süleyman Paşa Cidde'deyken Balagate şehzadesi Meale, kendisini ziyaret etmiş ve Balagate tahtını gasp eden kardeşi Acedecão'ya (Esad Han) karşı

¹⁸ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, Seher Matbaası, İstanbul, 1958, s. 999.

¹⁹ Mustafa Cezar, a. g. e., s. 1004.

²⁰ Dejanirah Couto, a. g. e., s. 496.

²¹ Gaspar Correa, *Lendas da Índia*, Imprensa da Universidade, Coimbra, 1931, s. 868.

mücadelesinde paşadan yardım talep etmişti. Tahtı yeniden ele geçirdiği takdirde padişahın tebası olacağını taahhüt etmesi üzerine, onu da beraberinde götürmeye karar veren Süleyman Paşa ona ve ailesine bir kalyon tahsis etti.²²

Son eksiklikler de tamamlandıktan sonra 16 Temmuz 1538'de Cidde'den demir alan donanma ayın 20'sinde su ikmalî yapmak üzere Kamerân Adası'na geldi. Süleyman Paşa buradan Zebid beyi Nâhuda Ahmed'e bir *fusta*'yla haber göndererek oraya vardığında kendisini karşılamak üzere limana gelmesini ve devlete ödeyeceği vergiyi getirmesini istedi. Donanma bu adada 10 gün kaldıktan sonra temmuz ayının 30'unda demir aldı. Buradan 50 mil ötede Tvice (Zukur) Adası'na gelindiğinde daha önce Zebid'e gönderilen *fusta*'yla karşılaşıldı. Zebid beyi, içlerinde murassa kılıç ve kamaların da bulunduğu birçok değerli hediyeği paşaya göndermiş, ayrıca Hindistan'daki Portekizlilere karşı savaşmaya gittiği için onu karşılamaya gelemediğini, ama dönüşünde vergiyi ödeyeceğini bildirmişti.²³

Süleyman Paşa'yı bir süreliğine burada bırakıp, bu zaman zarfında Portekiz cephesinde neler olup bittiğine bir göz atalım. Portekizliler tabiatıyla hazırlıklardan haberdardılar, 1537 yılının ağustos ayından itibaren Hürmüz'den Diu'ya gelen gemiler aracılığıyla Süveys'te büyük bir donanmanın hazırlandığına ve bu yıl içinde Hint Okyanusu'na açılacağına dair kendilerine haberler ulaşmıştı. Fakat bu donanmanın nereye gideceğini bilmiyorlardı. Diu kalesi dizdarı Antonio da Silveira bu haberlerin doğruluğunu araştırmak üzere bir keşif yapmaları için iki *fusta*'yı Kızıldeniz'e göndermeye karar verdi. Bu iki gemideki Portekiz askerleri 1537 yılının ekim ayında Sudan'ın iskelesi Massava yakınlarında zaptettikleri bir Müslüman teknesindeki mürettebatın bir kısmını öldürmüşler, geri kalanını da esir etmişlerdi. Ele geçirilen geminin kaptanı İtalyan asıllı bir mühtediydi, Türk donanmasının Süveys'ten ayrıldığını, Aden'i fethettikten sonra Portekizlileri Hindistan'dan kovacağını söyledi. Kendisinden Müslümanlığı bırakıp yeniden eski dini Hıristiyanlığa

²² Gaspar Correa, a. g. e., s. 868-869.

²³ Diogo do Couto, *Décadas de Asia*, Livraria Sam Carlos, Lisboa, 1974, Década V, Livro X, Capítulo IV ve Liv. III, Cap V; Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 321.

dönmesi istendiğinde, bunu yapmayı reddeden kaptan Portekizliler tarafından elleri bağlandıktan sonra denize atıldı.²⁴

Daha sonra Massava yakınlarındaki Habeşistan'ın limanı Arkiko'ya dümen kıran Portekizliler, burada iki ay oyalandıktan sonra 6 Kasım'da Hindistan'a dönmek üzere demir aldılar. Fakat aynı gün hava kararırken Goncan Burnu yakınlarında karaya yakın olarak demirlemiş üç gemi gördüler. Ticaret gemileri olduklarını sanarak yağmalamak amacıyla yaklaştıklarında bunların aslında üç Türk kalitesi olduğunu farkederken oradan uzaklaşmaya çalıştılar. Ama kalitelerdeki nöbetçiler tarafından farkedilmişlerdi, *fustaların* peşlerine düşen Türkler bir süre sonra onlara yetiştiler. Göğüs göğse geçen, kanlı bir mücadele sonunda Portekizlilerin çoğu öldürülmüş, sadece on biri esir edilmişti, daha sonra bunlar köle olarak satılmak üzere Mekke'ye götürüldüler. Bu iki gemi Türkler tarafından yakalandığından Hindistan'daki Portekizliler Türk donanmasının gideceği yeri hâlâ öğrenememişlerdi. Bu olaydan kısa bir süre önce İstanbul'da esir olarak bulunan bir Portekizli Venedik'e kaçmayı başarmıştı, oradan Lizbon'a bir mektup göndererek Türklerin Portekizlilerle savaşmak amacıyla Hindistan'a gideceklerini, bunun için de Süveyş'te hazırlık yaptıklarını ve çok geçmeden denize açılacaklarını haber verdi.²⁵

Kendisine ulaşan bu haberlerden dolayı haklı olarak telaşlanan Portekiz kralı III. João 1537'de beş gemiden oluşan bir filoyu Hindistan'a gönderdi. Bu filo Tejo ırmağının denize açıldığı yere geldiğinde, ardından Mozambik, Hürmüz, Diu ve Goa kalelerine gidecek önemli bir takviye gücü ve hatırı sayılır derecede silah ve mühimmat taşıyan beş gemiyi daha yolladı. Hint Okyanusu'na geldiklerinden beri Portekizlilerin en büyük korkusu, Türklerin bir gün bu sulara boy gösterecek olmalarıydı. Daha önce Emîr Hüseyin komutasında çoğunluğu Türklerden oluşan 12 gemilik bir donanma 1507 yılında Hindistan'a gitmiş ve orada Kambay donanmasıyla birleşerek 1508'de Portekizlilere karşı Şaul'da savaşmıştı. Daha sonra 1526 yılında Selman Reis aynı amaçla denize açılmış, ama yolculuk esnasında öldürülmesi sonucu sefer akim kalmıştı. Son olarak Emîr Mustafa Hindistan'a gitmiş ve 1531 yılında Portekizlilerin Diu'ya

²⁴ Diogo do Couto, a. g. e., Déc. V, Liv. X, Cap. IV ve Liv. III, Cap V; Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 321.

²⁵ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II., s. 294.

karşı başlattığı saldırıyı başarılı bir savunmayla bertaraf etmişti. O halde Türklerin yeniden gelmemeleri için bir sebep yoktu.²⁶

Aden'in Süleyman Paşa tarafından ele geçirilişi

Bahadır Şah Portekizliler tarafından katledildikten sonra Gücerat Devleti tahtına birkaç aylığına hemşiresinin torunu Handeş hanedanından Miran Muhammed Şah Fârûkî oturmuştu.²⁷ Tahtta gözü olanlardan biri de ona sığınarak Hümâyûn'la savaşmasına sebebiyet vermiş olan Muhammed Zaman Mirza'ydı, Bahadır'ın anasının kendisini evlâtlığa kabul ettiğini ileri sürerek tahtta hak iddia ettiyse de bir başarı elde edemedi. Fakat kısa bir süre sonra Bahadır Şah'ın ağabeyi Latif Han'ın henüz on iki yaşında olan oğlu, III. Mahmud Şah olarak tahta oturtuldu.²⁸ Yeni sultanın veya naibinin Portekizlilerle ilgili olarak Bahadır Şah'ın politikasını izleyip izlemeyeceği henüz bilinmiyordu.²⁹ O sırada Hint yolculuğuna başlamış olan Süleyman Paşa, Süveyş'ten ayrılışından yaklaşık bir buçuk ay sonra (3 Ağustos'ta) donanmasıyla Aden önüne gelmişti. Kızıldeniz'in girişini kontrol etmesi bakımından paha biçilmez bir stratejik öneme sahip olan Aden, o dönemde Portekizlilere temayül eden Tâhirî sülalesinden Âmir bin Dâvud tarafından yönetilmekteydi. Bu stratejik yerde Portekizlilerin bir donanmasının bulunacak olması İslâm'ın kutsal şehirleri, Mekke ve Medine için potansiyel bir tehlikeydi. Aden her yönden esen rüzgâra karşı korunan mükemmel bir limana sahipti, yüksek ve sağlam surlarla çevrili olduğu gibi, ayrıca sırtını yalçın kayalıklara vermişti. Bu kayalıkların üzerinde yükselen muhtelif savunma burçları düşmanın o taraftan yaklaşmasına engel oluyordu.³⁰

²⁶ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II., s. 295.

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1995, s. 393.

²⁸ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, c. VI, Hayat Kitapları, İstanbul, 1964, s. 111; Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, c. II, TTK Basımevi, Ankara, 1987, s. 406.

²⁹ III. Mahmud'un Kambay tahtını Portekizlilerin yardımıyla ele geçirdiği, hatta amcasının katliyle alâkası olduğu bazı Türk tarihçileri tarafından ileri sürülmüşse de bu konuda Portekiz kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

³⁰ Hulûsi Yavuz, a. g. e., s. 45; Cengiz Orhonlu, "Hint Kaptanlığı ve Pîri Reis", *Belleten*, XXXIV/ 134 (1970), Ankara, s. 238; *Viaggio di Alessandria nelle Indie*, f. 163; Yakup Mughul, a.g.e., s. 136-137.

Süleyman Paşa Kamerân adasına geldiğinde, (donanmanın Aden'e varmasından beş-altı gün önce) Aden emîrine bir hilat göndererek padişah adına sikke bastırıp hutbe okutmasını istemişti. Paşa'nın amacı, daha önce Osmanlı padişahı adına sikke kestirdiği halde sonradan kendi bildiği gibi hareket eden ve hatta Portekiz'in hâkimiyetini kabul etmeye meyilli olan Aden hâkimi Âmir bin Dâvud'un padişaha biat etmesini sağlamaktı. Fakat "nişan-ı şerif-i pâdişâhî" ile gönderilen yakın adamı Ferhad dört gün kale kapısı dışında bekletildikten sonra içeri alındı. Daha sonra Süleyman Paşa donanmasıyla gelip limanda demirledi. Aden emîrine önce dört adamını, daha sonra kethüdası Süleyman'ı göndererek hayatının padişahın himayesi altında olduğunu bildirdi ve gemiye gelerek kendisini ziyaret etmesini istedi. Aden emîri, veziri, kale beyi ve iki önemli adamıyla paşanın gemisine gelir gelmez tutuklandılar. Daha sonra gemiden bir top ateşiyle işaret verildiğinde kale Türk askerleri tarafından fethedildi. Fetih sırasında yağmaya kalkışanlardan bazılarının boynu paşanın emriyle vuruldu. Elllerinde ganimet bulunanlardan bunları teslim etmeleri istendi. Ganimet bir yerde toplanarak kadı huzurunda sayımı yapıldı. Aden emîrinin fitne çıkarması ihtimal dâhilinde olduğundan devletin menfaati icabı katledilmesi gerekli görülerek veziri ve üç önemli adamıyla birlikte kale kapısında asılarak idam edildi.³¹

Bu olay João de Barros tarafından şu şekilde nakledilmektedir: "Anlatılanlara bakılırsa, Süleyman Kahire'deyken, Aden emîrine gönderdiği bir haberci vasıtasıyla padişahın kendisine verdiği emir gereği donanmanın başında sefere çıkacağını, bu yüzden donanmasıyla limanına gelip burada ikmal yapmak zorunda olduğunu, ihtiyaçları olan yiyeceğin parasının kendilerine ödeneceğini bildirmişti. Aden'e vardıktan sonra Süleyman aynı haberciyi emîre yollayarak gelişini bildirdi ve donanmadaki hastaların tedavisi için kendilerine bazı evlerin tahsis edilmesini istedi.

³¹ Fevzi Kurtoğlu, "Hadım Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgrad'ın Muhasara Plânı", *Bellekten*, IV/ 13 (1940), Ankara, s. 65-67; Süleyman Paşa İstanbul'a gönderdiği bir arızasında şehri nasıl ele geçirdiği ve Aden emîrini nasıl yakalatıp idam ettirdiği hakkında tafsilata girmez. Bu yüzden elimizdeki bilgileri genişletmek için Portekizli ve diğer Batılı yazarların eserlerine başvurmak zorundayız. Venedikli anonim yazarın açıklamaları bazı noktalarda Türk kaynaklarıyla uyumaktadır, onun belirttiğine göre Süleyman Paşa, Aden emîrine kethüdasını göndererek hayatının padişahın himayesi altında olduğunu bildirmiş, bunun üzerine emîr padişahın kölesi olduğunu söyleyerek yakın adamlarıyla birlikte paşanın kadırgasına gelmiştir.

Cidde hâkimi gibi kuşkulu biri olmayan ve paşanın mizacını tanımayan Aden emîri iyi niyetle kendisinden istenileni yerine getirdi. Ayrıca paşanın donanması için limana yiyecek ve içecek gönderdi. Paşa şehri ele geçirmeleri için önce bazı hastaları, daha sonra hasta numarası yapan askerleri yolladı. Hastaların ve hasta numarası yapanların her birine, silahlarını sedyelerin altına saklamış dört asker refakat ettiği gibi, ayrıca her hastanın tedavisi için yanına iki asker verilmişti. Bu şekilde yiyecek almak üzere şehre gidenlerle birlikte yetkililere farkettilmeden donanmanın en seçkin 500 adamını şehre sokmuş oldu. Bunlar işaret verilir verilmez evlerden çıkararak şehri yağmalayacaklardı. Evlere adamlarını yerleştirme işi tamamlandıktan sonra Süleyman, Aden emîrine habercisini göndererek, karaya gidecek durumda olmadığını, bu yüzden görüşmek üzere ondan gemiye gelmesini istedi. Aden emîri böylesine güçlü bir donanmanın baskısıyla şehrin ileri gelenlerinden üç kişiyi yanına alarak paşayı görmeye gitti. Geldiklerinde paşanın emriyle yakalandılar ve kadırganın seren cundasına asılarak idam edildiler. Daha sonra şehirdeki 500 askere işaret verildi, bunlar sonradan giren diğer askerlerle birlikte şehri yağma ettiler. Bu şekilde Türkler burayı ele geçirdiler. Paşa açgözlü ve zalim biri olduğundan tüm ganimetin paylaşılması üzere kendisine getirilmesini, bunu yapmayanın kellesinin gideceğini tellal vasıtasıyla duyurdu. Askerlerin tamamı yağmaladıkları bütün altın, gümüş ve mücevheri paşanın önüne getirip bıraktıktan sonra o da bunları haznedarına teslim etti. Paşa donanmanın ihtiyaçlarını gidermek ve şehirdeki hâkimiyeti tesis etmek üzere Aden'de 16 gün oyalandı, daha sonra güvenliği sağlaması için Behram Bey'i 500 askerle Aden'de bırakarak Hindistan'a gitmek üzere demir aldı" (Barros, a. g. e., Déc. IV, Liv. X, Cap. III)

Aden'in ele geçirilmesiyle ilgili olarak dönemin bir diğer Portekizli tarihçisi Couto'nun kaydettikleri, Barros'un naklettiklerinden pek farklı değildir: "Paşa Aden'e gelince buranın emîri kendisine soğuk içecek ve hediyeler gönderdi. Paşa, emîrin padişahın koruması altında olduğunu bildirerek kendisini ziyaret etmesini ondan istediye de, o bu isteği reddetti. Bunun üzerine paşa bazı yeniçerileri göndererek canının güvende olduğu konusunda onu ikna etmelerini sağladı. Emîr, paşanın kararlı olduğunu görünce değerli hediyelerle onu görmeye karar verdi, ama kadırganın baş tarafına geldiğinde yeniçeriler tarafından yakalandı. Daha sonra Süleyman Paşa'nın emriyle kendisine refakat eden dört

adamıyla birlikte geminin seren cundasına asılarak idam edildi”. (Diogo do Couto, *Décadas da Asia*, Liv. III, Cap.V)

Bu konuda daha geniş ve farklı bilgiler veren bir başka Portekizli tarihçi Gaspar Correa, Süleyman Paşa'nın, Cidde'den Kamerân Adası'na vardığında, gelişini haber vermek üzere bir adamını bir perkendeyle Aden emîrine gönderdiğini belirtir. “Emîr, Süleyman Paşa'ya yolladığı cevapta donanmasını ve kendisini şehirde görmekten dolayı büyük mutluluk duyacağını belirtti. Paşa bu cevabı alır almaz adadan ayrıldı, öncü olarak bazı perkeneleri donanmanın amiraliyle birlikte göndermişti. Paşanın, haberci vasıtasıyla Aden emîrine ilettiği güya padişah tarafından gönderilen sahte mektupta, yakında Aden'e gelecek olan padişahın donanmasının, Portekizlilerle savaşta tecrübeli olduğu için Aden emîri Âmir bin Dâvud'un emrine verileceği bildirilmekte ve ondan donanmayı Hindistan'a göndermesi ve neyi uygun görüyorsa onu yapması istenmekteydi. Mektupta ayrıca Kızıldeniz'in muhafızlığının Aden emîrine verildiği bildirilmekte ve donanmanın amirali olarak Süleyman Paşa'nın gönderildiği belirtilerek onun tecrübe ve tavsiyeleri doğrultusunda hareket etmesi talimatı verilmekteydi. Süleyman Paşa, ayrıca gönderdiği bir başka mektupta, emîrin cevabını beklediğini, neyi emrederse onu yapacağını bildiriyor ve donanmayla gelişinden Hindistan'daki Portekizlilerin haberi olmasın diye Aden limanından hiçbir geminin çıkmasına izin vermemesini kendisinden rica ediyordu. Mektuplarla birlikte bir hilatı da alan Aden emîri padişahın kendisine verdiği önemden dolayı çok gururlandı ve bu mektubun sahte olabileceğini aklına getirmedi. (Gaspar Correa, *Lendas da India*, s. 871-872)

Bir başka görüşe göre, Süleyman Paşa Aden limanına donanmasıyla gelince Aden emîri ona dört adamını göndererek yiyecek ve içecek ikramında bulunmuş, ama gemiye gelmekten imtina etmiştir. “Her ne kadar Süleyman Paşa kendisini ziyaret etmesi için Âmir bin Dâvud'u gemiye davet ettiyse de, o bu davete icâbet etmedi. Bu itaatsizlik karşısında Süleyman Paşa 3 Ağustos 1538'de donanma ile Aden limanına girerek Âmir'i kaptan kapısına getirip, veziri ve diğer üç adamıyla birlikte kale kapısında idam ettirdi”³² Süleyman Paşa Aden'i Osmanlı

³² Hulusi Yavuz, a. g. e., s. 45.

hâkimiyetine dâhil ettikten sonra camilerinde padişah adına hutbe okuttu. Şehrin idaresini Mısır ümerasından Behram Bey'e bıraktı.³³

Hoca Sefer'in Diu'yu kuşatması

Kambay sultanı Bahadır'ın katledilmesinden sonra Diu şehrinin sakinlerini yatıştırmak amacıyla Selman Reis'in eski kölesi Hoca Sefer Portekiz genel valisi tarafından şehre vali olarak tayin edilmişti. Nisan ayının son günlerinde bir gece tüm servetini yanına alan Hoca Sefer haremi ve yakın adamlarıyla birlikte gemiye binerek gizlice Diu'dan ayrıldı. Önce Surat'a, daha sonra da Kambay sultanının sarayının bulunduğu Ahmedâbâd şehrine gitti. Kambay sultanını Portekizlilere karşı savaşmaya ikna etti. Neticede Sultan, Diu kalesini kuşatmak için Çampanir'de beş bin atlı ve on bin piyadeden oluşan bir ordu hazırladı ve başlarına çok itibarlı bir komutan ve ayrıca ülkesinin önemli valilerinden biri olan *Alu Can*'ı (Uluğ Han) getirdi. Hoca Sefer de kendisine üç bin süvari ve dört bin yayayla yardım eden ilk kişi oldu.³⁴

Her ne kadar seferin hazırlıkları büyük bir gizlilik içinde yürütülmekteyse de, haber Diu kalesi kumandanı Antonio da Silveira'nın kulağına gelmekte gecikmedi. Bunun üzerine Portekizli kumandan kalenin savunması için gerekli tedbirleri aldı. Haziran'ın 26'sında Hoca Sefer 25 seçkin adamıyla Diu halicinin karşı yakasında bulunan *Türk köyü* (*vila da Rumes*) adı verilen burca bir akın düzenledi. Ordusunun geri kalan kısmını Novanager'de bırakmıştı. Hoca Sefer burçtan açılan bir arkebüz ateşi sonucu kolundan yaralanınca adamlarıyla birlikte geri çekildi.³⁵ 14 Ağustos'ta *Alu Can* beş bin atlı ve on bin yayadan oluşan ordusuyla çıkageldi, kuvvetlerinin hemen hemen tamamı iyi eğitilmiş, savaş tecrübesine sahip askerlerden oluşmaktaydı. Hoca Sefer adamlarıyla gelerek Portekizlilerin çok çekindiği üç *bombarda* topunu kaleye tevcih etti. Antonio da Silveira kaleye su ve odun temin etmeleri için zaman zaman askerlerini kalenin dışına gönderiyordu, bunların güvenliğini sağlamak üzere yanlarına bir muhafız birliği vermişti, bu muhafızlar ile Hoca Sefer'in adamları arasında sık sık çatışmalar oluyordu. Portekizliler kaleden bu iş için çıktıkları bir gün halkın çok saygı duyduğu bir kişiyi yakalayıp kaleye getirdiler. Antonio da Silveira şehirdeki ordunun

³³ Hulûsi Yavuz, a. g. e., s. 46.

³⁴ João de Barros, *Décadas de Asia*, Década IV, Livro X, Capítulo IV, CD-ROM para pc windows, Ophir, Lisboa, 1998.

³⁵ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Liv. X, Cap. V.

mevcudu hakkında malûmat almak amacıyla bu şahsı sorguladığında, şehirde Kambaylıların on sekiz ya da on dokuz bin askerinin olduğunu ve yakındaki bir liman şehri olan Mangalor'a ulaşan Türklerin (*Rumes*) gelmelerinin beklendiğini öğrendi. Antonio da Silveira, tutuklunun verdiği bu haberin doğruluğundan emin olmak amacıyla Miguel Vaz adındaki subayının komutasındaki bir *fusta*'yı Mangalor tarafına gönderdi. Gönderdiği subay uzaktan büyük bir donanmanın görüldüğü haberiyle çar çabuk kaleye döndü. Bu arada Diu'ya gelmek üzere olan Türk donanması kaleden iki *légua* (bir *légua*= 5555 m.) uzakta bulunuyordu. Kalenin en yüksek yerine çıkan Portekizlilerin ufukta ilk gördükleri, savaş düzeninde ilerleyen yirmi bir kadirga oldu. Daha sonra onları dümen suyunca takip eden çok sayıda kadirga ve kalyon gördüler, yük gemileri de en geriden onları izliyordu. Miguel Vaz bunların 45 kadirga ve diğer birçok değişik türdeki gemilerden oluşan Türk donanması olduğunu söyledi.³⁶

Süleyman Paşa'nın Hindistan'a gelişi

Süleyman Paşa Aden'deki Türk hâkimiyetini pekiştirmek için orada yakın adamı Behram Bey komutasında 500 asker ve 20 topçu neferi bıraktıktan sonra 19 Ağustos'ta demir almıştı. Portekiz kaynakları paşanın Aden'den sonra Sokotra Adası'na uğradığını belirtirler. Bu arada Osmanlı donanmasının kaptanları tarafından doğrudan Mozambik'e gitme fikri ortaya atıldı. Bundan amaç, Portekiz'den yola çıkarak Afrika'nın güneyini dolaşan ve Hindistan'a varmadan önce Mozambik'e uğrayan Portekiz gemilerini zaptetmektir. Portekizli yazar Monteiro'ya göre bu dâhiyane bir fikirdi, çünkü Portekiz'den yola çıkan gemilerin uzun yolculuktan dolayı birbirlerinden kopuk ve genellikle hasarlı olarak gelmeleri bir yana, ayrıca çok sayıdaki asker hasta ve yorgun düşüyordu. Hindistan donanmasına insan ve malzeme taşımakta olan bu gemiler imha edilecek olurlarsa, daha sonra Hindistan'daki diğer gemileri de yakmak zor olmayacaktı. Fakat kılavuzların Afrika'nın doğusunda Mayıs ve Eylül ayları arasında güneyden ve güneybatıdan esen şiddetli rüzgârların donanmanın güneye doğru inmesini güçleştireceğini söylemeleri üzerine, Süleyman Paşa dümenin Gücerat Yarımadası'nın güney ucunda yer alan Diu'ya kırılmasını emretti.³⁷ Lopo de Sousa Coutinho'ya göre, donanmanın rotasının Diu'ya çevrilmesinin bir nedeni

³⁶ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Liv. X, Cap. VII.

³⁷ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 331-332.

de Süleyman Paşa'nın Zebid'deyken Hoca Sefer'in Nâhuda Ahmed'e yazmış olduğu bir mektubu okuyup etkilenmesiydi. Hoca Sefer, paşa'nın Hindistan'a geleceğini bildiği için, "*eğer Hindistan'a bâkim olmak istiyorsa mutlaka Diu'ya gelmelidir*" diye akrabası ve dostu olan Nâhuda Ahmed'e defalarca yazmıştı.³⁸

Süleyman Paşa, Sokotra Adası'ndan Diu'ya kadar olan yolculuğu sırasında diğer kılavuzlar yanında, Şihr hâkiminin Kanunî'ye gönderdiği André Madeira adında bir Portekizli esirin kılavuzluğundan da yararlandı.³⁹ Türk donanması yaklaşık on beş günlük bir seyrüseferden sonra 2 Eylül gecesini Diu'ya yüz mil mesafede demir attı. Burada kıyıda kopup gelen ve denizin yüzeyini kaplayan otlar ve yapraklarla suyun rengi yemyeşil olmuştu, bu da karaya yaklaşıldığının bir işaretiydi. Paşa Diu açıklarına gelmeden önce 30 mil kuzeyde Mangalor adlı bir yere gelerek demirledi. Donanma 3 Eylül'de kıyıya paralel olarak seyrederken kara tarafından bir tekne gelerek Süleyman Paşa'ya Diu kalesindeki Portekizlilerin mevcudu ve limandaki kadirga ve silahları hakkında bilgi verdi; buna göre kalede eli silah tutan 700 asker vardı. Nihayet donanma 4 Eylül 1538'de Diu'nun 3 mil açığına gelip demirledi. Fakat yolculuk epeyce zahmetli geçmişti, bu kıyılara ulaşınca kadar bir hayli güçlük çekilmiş ve çıkan şiddetli bir fırtınada yarım düzine kadar gemi donanmadan koparak Hindistan sahillerinde kaybolmuştu.⁴⁰

Hoca Sefer, Süleyman Paşa Mangalor'dayken gönderdiği oğlu aracılığıyla, genel valinin donanmasıyla karşılaşmadan önce Diu şehrini ele geçirmesi için onu ikna etmeye çalıştı. Diu'nun alınmasının zorluk arz etmeyeceğini, çünkü orayı kuşatma altına aldığından Portekizlilerin yorgun düştüğünü, yiyeceklerinin ve mühimmatlarının azaldığını, burasının Portekizlilere karşı yapılacak harekâtlarda mükemmel bir üs olacağını söyleyerek paşayı ikna etmesi zor olmadı. Fakat Saturnino Monteiro'ya göre, Süleyman Paşa'nın, Kanunî Sultan Süleyman'dan aldığı talimat bu yönde değildi. Padişah ondan Hindistan'daki Portekiz genel valisinin donanmasını bulup yok etmesini istemişti, dolayısıyla başka bir şeyle oyalanmaması gerekiyordu. Şayet Portekizliler savaştan kaçacak

³⁸ Lopo de Sousa Coutinho, *Historia do Cerco de Diu*, Bibliotheca de Classicos Portuguezes, Lisboa, 1890 s. 129.

³⁹ Gaspar Correa, a. g. e., s. 877.

⁴⁰ Gaspar Correa, a. g. e., s. 883.

olurlarsa, o zaman idarî merkezleri Goa'yı ele geçirmeliydi. Eğer bu iki sonuca da ulaşmak mümkün olmazsa, Hürmüz kalesini fethederek oraya bir miktar asker bırakmalıydı. Mesaj çok açtı: Portekiz donanmasını imha ettiği takdirde düşmanı can evinden vuracak ve böylece hem denizlere hem de karaya hâkim olacaktı. Fakat Süleyman Paşa bunu idrak edememiş olmalı ki, sonunda Diu kalesini fethetmeye karar verdi.⁴¹

Daha önce belirttiğimiz üzere, Hindistan'daki Portekizliler donanmanın Süveys'ten hareket ettiğinden haberdar olmalarına rağmen kesin olarak nereye gideceğini bilmiyorlardı, bu yüzden de hazırlıksız yakalanmışlardı. Nitekim yetmişten fazla geminin birdenbire şehrin önünde görünmesi Gücerat (Khatiawar) Yarımadası'nın güneyinde bir burun üzerinde yer alan ve içinde yaklaşık yedi yüz Portekizli asker bulduğu Diu kalesinde büyük bir telaş ve heyecan yarattı.⁴²

Bu arada limandan bir Portekiz *fusta*'sının ayrıldığı görüldü. Bu, kale kumandanı Antonio da Silveira'nın, Türk donanmasının gelişini haber vermesi için Goa'ya gönderdiği yürük bir tekneydi. Donanmaya mensup kadirgalar toplarını ateşledilerse de, aradaki mesafenin fazlalığından ötürü güllerden hiçbiri *fusta*'ya isabet etmedi. Bunun üzerine Süleyman Paşa, donanmanın amirali Yusuf Hamid Bey'e *fusta*'nın peşine düşerek onu yakalaması için emir verdi. Yusuf Hamid Bey'in komutasındaki on iki Türk kadirgası limandan ayrılan *fusta*'yı yakalamak için derhal hareket etti, kadirgalar onu gün boyunca takip ettilerse de, gece karanlığında gözden kaybetmeleri üzerine sabaha doğru geri geldiler.⁴³

⁴¹ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 322; Bazı kaynaklar Süleyman Paşa'nın Mangalor'a geldiğini haber alınca Hoca Sefer'in, onu gemisinde karşılamak için derhal denize açıldığından bahseder. Mesela Venedikli anonim yazar *Viaggio*'da Hoca Sefer'in yanında Kambay sultanının başveziri olduğu halde paşaya hoşgeldin demek için geldiğini belirtmektedir. Couto'ya göre ise Hoca Sefer ve *Alu Can*, her biri kendi gemisiyle Süleyman Paşa'ya hoşgeldin demek için onun kadirgasına gelmişlerdir. Onlar gemide görüşürlerken bu arada 700 kadar yeniçeri düzensiz bir şekilde karaya çıkarak şehri yağmalamış, kadınlara ve kızlara sarkıntılık etmiştir. Bu yağmadan *Alu Can*'ın evi de nasibini almıştır. Bu olaydan sonra Türklerden nefret eden Hintli kumandan askerlerini alarak Ahmedabad'a çekilmiştir. (Déc. V, Liv. III, Cap. VI, s. 219) Barros'a göre yerlilerden hiç kimse paşayı ziyaret etmemiştir. (Déc. IV, Liv. X, Cap. VII) Gaspar Correa ise Süleyman Paşa'yı Mangalor'dayken sadece bir kişinin ziyaret ettiğini, bunun da Hoca Sefer değil, onun gönderdiği oğlu olduğunu kaydeder. (Gaspar Correa, s. 883)

⁴² Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 323.

⁴³ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 331.

Gece karanlığından yararlanarak Türk kadirgalarından kurtulmayı başaran *fusta*, Goa'ya doğru dümen kırdı. Bununla birlikte oraya boşuna gidiyordu, çünkü Goa'daki Portekizliler Türk donanmasının Diu'ya geldiğini zaten biliyorlardı, daha önce fırtınada donanmadan koparak Hint kıyılarında kaybolan Türk gemilerinden bazılarını ele geçirmişler ve esirleri sorgulayarak durumu öğrenmişlerdi.⁴⁴

Genel vali Nuno da Cunha Türklerin Hindistan'a geldiğini haber alınca Goa'daki bütün gemileri derhal sefere hazır hale getirdi ve ayrıca Martin Alonso de Sousa'nın Koçin'deki gemilerini de çağırttı. Hasılı, genel valinin elinin altında 14 kalyon, 8 kadirga, geri kalanı karavel ve kalite, perkende, *fusta* ve *catur* türünde, toplam 40 parça gemi bulunuyordu. Genel vali vakit geçirmeden Diu'ya gitmek üzere demir almak niyetindeydi, fakat Martin Alonso de Sousa, Kulan'dan, Peskarya kıyılarından ve Koromandel'den gelecek olan gemileri beklemesini tavsiye edince o da bu tavsiyeye uydu.⁴⁵

Diu kalesinin kuşatılması

Diu, Kale ve Müslüman halkın yaşadığı şehir olmak üzere iki kısımdan ibaretti ve bu iki kısmı sonradan açılan bir kanal birbirinden ayırıyordu. Portekizlilerin San Tomé adını verdikleri kalenin üç tarafı denizle çevriliydi ve şehirle arasında bir hendek bulunduğu için üzerinde yer aldığı toprak parçası bir bakıma bir ada gibiydi. Kalenin idaresi Portekizlilerdeydi, halkının hemen hemen tamamının Müslüman olduğu şehir ise Müslüman bir vali tarafından yönetilmekteydi. Modern tarihçilerden Saturnino Monteiro, Süleyman Paşa'nın Diu'ya gelişinin ilk günü karaya 500 yeniçeri çıkardığını kaydeder.⁴⁶ Dönemin tarihçisi Barros bu yeniçerilerin sayısının 700 civarında olduğunu açıklar. Couto, ise yeniçerilerin şehri yağmaladıklarını, hatta Müslüman kadınların ırzlarına tasallut ettiklerini ve bu yüzden de yerel yöneticiler, Kambaylı askerler ve halk arasında Türklere karşı bir güvensizlik ve nefretin doğduğunu iddia eder.⁴⁷

⁴⁴ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II., s. 331.

⁴⁵ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II., s. 331.

⁴⁶ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II., s. 325.

⁴⁷ Diogo do Couto, a. g. e., Dec. V, Liv. III, Cap. VII.

Yeniçerilerin bu davranışı karşısında Hintli kumandan altı bin kişilik ordusunu alarak oradan iki günlük mesafede bulunan Kambay sultanının yanına döndü. Bu şekilde Süleyman Paşa'nın yeniçeriler üzerinde otorite kuramaması sonucu Türk ve Hint kuvvetleri arasında bir bölünme oldu. Hiç kuşkusuz Aden emîrinin başına gelenler de Hindistan'da Türklere karşı bir güvensizliğin duyulmasında önemli rol oynamıştı.⁴⁸ Bu hadise Venedikli esir tarafından da doğrulanmaktadır. Aynı Portekiz kaynaklarının belirttiğine göre yeniçeriler yaşlı Hintli komutan *Alu Can*'ı askerlerinin önünde sakalını çekerek küçük düşürmüşler ve daha sonra evini yağmalamışlardı.⁴⁹

Dönemin bir diğer Portekizli tarihçisi Lopes de Castanheda'nın bu konuda naklettikleri ise biraz farklıdır. Castanheda karaya 700 yeniçeri çıkarıldığını, bunların yerli halka herhangi bir kötülüğünün dokunmadığını, sadece Portekizlilere ait evleri yağmaladıklarını belirtmektedir. Ona göre Hintli kumandan *Alu Can* ile Türklerin arasının açılmasının esas nedeni Süleyman Paşa'nın gelir gelmez şehirdeki camilerde hutbenin Kambay sultanı yerine Kanunî Sultan Süleyman'ın adına okunmasını Hoca Sefer aracılığıyla istemiş olmasıdır. Bunu yapmayı reddeden ve ordusunu alarak Novanager'e çekilen *Alu Can* daha sonra durumu Kambay sultanı III. Mahmud Şah'a bir mektupla bildirmiş, o da gönderdiği cevapta bu davranışını uygun görerek Türklere yiyecek yardımı yapılmasına son verilmesini istemiştir.⁵⁰ O gece Hoca Sefer tarafından gönderilen bir *fusta* donanmaya yiyecek içecek, taze ekmek, et, vs. getirdi, bunların hepsi de paşanın kadirğine taşındı.⁵¹ Daha sonra yeniçeriler kaleye bir saldırı düzenledilerse de Portekiz askerlerinin arkebüz ateşi karşısında elli civarında zayıat vererek geri çekildiler.⁵²

Paşa, karada kalan 2.000 yerli askere yardımcı olmaları için ayın 5'inde bütün kadirgalardaki yeniçerileri karaya çıkarmaları için başkomutanına ve kâhyasına talimatlar verdi. 7 Eylül'de güneybatıdan

⁴⁸ Diogo do Couto, a. g. e., Dec. V, Liv. III, Cap. VII.

⁴⁹ *Viaggio de Alessandria nelle Indie*, f. 166.

⁵⁰ Fernão Lopes de Castanheda, Livro VIII, Capítulo CLXXXV, Tomo IV, *Descobrimto e conquista da Índia pelos portugueses*, Coimbra, 1933, s. 511-512; Barros, Déc. IV, Liv. X, Cap. VII.

⁵¹ João de Barros, Déc. V, Liv. III, Cap. VII, s. 220-221; Gaspar Correa, a. g. e., Livro IV, Tomo IV, Capítulos I- II, s. 889.

⁵² João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Liv. X, Cap. VII.

muson yağmuruyla birlikte gelen şiddetli bir rüzgâr denizi kabartarak dev dalgaları kıyıya doğru sürüklemeye başladı. Havanın aniden kararması ve ufukta şimşeklerin çakması büyük bir fırtınanın çıkacağına habercisiydi. Gerçekten de o gün Türk donanmasının gemileri batma tehlikesiyle yüz yüze gelmiş, birçoğu hasar görmüştü. Ertesi gün deniz biraz sakinleşince, Süleyman Paşa, *Türk köyünü* muhasara eden Hoca Sefer'in ordusunu takviye etmek amacıyla bin beş yüz adamla birlikte bazı topları karaya çıkardı. Daha sonra saldırıdan vazgeçip önceki günkü fırtınada hasar gören kadirgaları kalafatlayıp tamir etmek amacıyla donanmayı Diu'dan 20 mil uzakta bulunan Madresabat (Caffarâbâd) adlı limana götürdü. Fakat halice girişi sırasında donanmanın dört gemisi karaya oturdu. Gemilerin taşıdığı hamulenin bir kısmı akıntıya kapıldı, bunlar arasında çok sayıda at eyerinin de olduğu görüldü. Gemilerde çok sayıda at eyerinin bulunduğunu haber alan Kambaylı yöneticiler, Türklerin ülkelerini istilâ etmek amacıyla geldikleri fikrine kapılarak o andan itibaren onlara erzak vermeyi kestiler. Bu durum Portekizlilerin ekmeğine yağ sürdü.⁵³

Süleyman Paşa, Madresabat'ta bulunduğu sırada Kambay sultanına bir mektup göndererek gelişini resmen duyurdu. Paşa, mektubunda, geleli epeyce olmasına rağmen neden kendisine bir haberci göndermediğini soruyordu. Ayrıca bir dost olarak padişahın yardım gönderdiğini ifade ediyor ve bu dostluğa karşı bir minnettarlık göstergesi olarak padişahın bayrağını dikmesini Kambay sultanından istiyordu: *"bundan dolayı padişah çok memnun olacak ve sana istediğin krallıkları fethetmen için istediğin kadar asker gönderecektir."*⁵⁴

Kambay sultanı danışmanlarıyla görüştüktan sonra bu mektuba cevap vermekte gecikmedi. Sultan, paşaya gönderdiği cevabî mektupta gelişini haber vermesini paşanın kendisinden beklediği için bir haberci göndermediğini, Kambay sultanlarının kimsenin bayrağını dikmek gibi âdetlerinin olmadığını belirtiyor ve paşadan kaleyi fethettikten sonra kendisine teslim etmesini istiyordu.⁵⁵ Kambay sultanı daha sonra *Alu Can'a* da bir haberci göndererek, paşa çağırıldığı zaman onun ayağına gitmemesini, askerlerini Diu'nun dışında mevzilendirmesini, Rumîlerin ülkenin içerlerine doğru muhtemel bir işgal girişimine karşı daima tetikte

⁵³ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Liv. X, Cap. VII.

⁵⁴ Gaspar Correa, a. g. e., Livro IV, Tomo IV, Capítulos I- II, s. 890-991.

⁵⁵ Gaspar Correa, a. g. e., Livro IV, Tomo IV, Capítulos I- II, s. 891.

olmasını, Diu kalesi alındıktan sonra oraya yerleşmesini ve daha sonra bütün Rumîleri öldürmesini istedi.⁵⁶

Süleyman Paşa, Madresabat'tayken Portekizlilerin can düşmanı olan Keynanor, Şaul, Kaliküt, ve Dekkan hükümdarlarına gönderdiği mektuplarla gelişini bildirerek onlardan kendisine yardım etmelerini istedi. Fakat bu hükümdarlar mazeretler ileri sürerek herhangi bir yardımda bulunmadılar. Bunlar arasında Şaul ve Dabul hâkimi İzam Melik, Süleyman Paşa'ya verdiği cevapta Portekizlilere karşı devamlı olarak savaştığını, ama gazâdan döner dönmez yardıma geleceğini bildirdi. Dekkan hâkimi İdalcão (Âdil Han) ise paşaya gönderdiği cevabî mektupta sağ salim Hindistan'a gelişinden dolayı memnuniyetini ifade ederken, gazâsında çok dikkatli olması için onu uyarıyordu; şimdiye kadar hiçbir kuvvet bir Portekiz kalesini fethedemediği için zor bir işe giriştiğini hatırlatıyor ve Portekizlilerle ilgili bazı stratejik bilgiler veriyordu: Goa'da on bin Portekiz askeriyile çok sayıda gemi vardı ve Portekiz'den 12 gemi daha gelmişti.⁵⁷

Kaliküt hâkimi ise paşaya yazdığı mektupta gelişinden çok memnun olduğunu ifade ediyor ve donanmasının geçen yıl Komorim Burnu açıklarında Portekizliler tarafından tahrip edilmesi sebebiyle elinde sadece birkaç gemi kaldığını ve Goa'daki Portekiz donanması engel teşkil ettiği için bu gemilerle yardım göndermesinin mümkün olmadığını bildiriyordu. Balagate hâkimi Acedecão (Esad Han), kardeşi Meale'nin tahtı ele geçirmek amacıyla Süleyman Paşa ile birlikte Hindistan'a gelişinden haberdardı. Kendisi Portekizlilerin dostu olduğundan Hindistan'daki yerel hükümdarlarla paşa arasındaki yazışmalar hakkında genel valiye bilgi vermekte ve ayrıca Goa'daki Portekizlilerin her türlü yiyecek ihtiyacını karşılamaktaydı.⁵⁸

Eylül ayının 9'unda kaleye yardım amacıyla gönderilen bir kadırğa ile bir barça limana girmeyi başardı. Türkler bunları batırmaya çalıştılsa da, sadece peksimet, barut ve diğer mühimmatı taşıyan barçayı suyun dibine göndermeleri mümkün oldu, diğer gemi kurtulmaya muvaffak oldu.⁵⁹

⁵⁶ Gaspar Correa, a. g. e., Livro IV, Tomo IV, Capítulos I- II, s. 891.

⁵⁷ Gaspar Correa, a. g. e., Livro IV, Tomo IV, Capítulos I- II, s. 991.

⁵⁸ Gaspar Correa, a. g. e., Livro IV, Tomo IV, Capítulos I- II, s. 891-892.

⁵⁹ *Viaggio de Alessandria nelle Indie*, f. 167.

Süleyman Paşa önce *Türk köyü*'ndeki burcun alınmasını uygun görerek bu işi Hoca Sefer'e havale etti. Hoca Sefer 10 Eylül'de topları burcun çevresinde mevziledirdikten sonra ilk saldırıyı başlattı, fakat orada bulunan 30 Portekiz askerinin olağanüstü savunması karşısında kayıplar vererek çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Hoca Sefer üzeri yanmaz maddelerle kaplı ahşaptan yüksek bir kule inşa ettirerek bunları birbirine bağlı iki büyük tekne üzerine yerleştirdi. Niyeti, denizin sularının yükselmesinden istifade ederek bu kulelerle burca yanaşmak ve duman çıkartıcı maddeler fırlatmaktı; aynı anda kara yönünde fırlatılacak olan duman çıkaran ateşlerle burcu savunanların yerlerinden atılması sağlanacaktı. Fakat Türklerin niyetini tahmin eden Antonio da Silveira gece olduğunda kuleyi yakmaları için iki *fusta* gönderdi. Türklerin kıyıda açtıkları şiddetli top ateşine rağmen Portekizliler kuleye yaklaşarak içinde barut, kükürt, güherçile ve nefit gibi yanıcı maddelerin bulunduğu humbaralarla onu yakmayı başardılar.⁶⁰

Goa'dan ve Şaul'dan gönderilen üç *fusta* 14 Eylül'de Diu'ya geldi. Bu takviye gücünün limana rahatça girebilmesinden de anlaşıldığı üzere Süleyman Paşa'nın Madresabat'a gitmeden önce gemi giriş ve çıkışını önleyebilecek şekilde limanı ablukaya alamamıştı. Bu arada Hoca Sefer, inşa ettirdiği kulenin yakılarak imha edildiğini görünce *Türk köyü* burcunu beş gün boyunca ağır toplarla yoğun bir şekilde dövdü. Bu da burcun hemen hemen yerle bir olmasına ve savunanların neredeyse tamamının ölmesine ya da yaralanmasına yol açtı. Fakat Portekizlilerin top ve arkebüz tüfeği ateşi de Türkler arasında çok sayıda ölümlere neden olmuştu. Tam bu sırada Goa'dan gönderilen bir *catur* Diu'ya gelerek yeni genel vali García de Noronha'nın güçlü bir donanmayla Goa'ya vardığını ve kısa bir süre içinde kalenin yardımına geleceğini bildirdi.⁶¹

Türk donanmasının Hindistan'a varışı sırasında fırtına yüzünden diğer gemilerden koparak yolunu kaybeden kadırgalardan biri ayın 19'unda Diu önüne geldi. Çok kötü durumda olan kadırğa paşanın emriyle yakıldı.⁶²

⁶⁰ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 325-326.

⁶¹ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 326.

⁶² *Viaggio de Alessandria nelle Indie*, f. 167.

Süleyman Paşa, Madresabat'a gidişinden yirmi gün sonra ayın 27'sinde donanmanın başında geri geldi ve Diu şehrinin 15 mil açığında demirledi. Eylül'ün 30'unda poyrazla birlikte donanmanın bütün gemileri flandralarını hisa ederek, zurnalar ve davullar çalarak kaleye doğru ilerlediler. Donanma kaleyi ağır toplarla dövdükten sonra kıyının 3 mil açığında demir attı. Portekiz genel valisinin donanması yardıma gelmeden önce kalenin fethedilmesini isteyen Süleyman Paşa *Türk köyü*'ne 700 yeniçeriyle yeniden bir saldırı emri verdi. Şiddetli bir top ateşinden sonra yeniçeriler harabe haline gelmiş, yarısı yıkılmış surlara merdivenlerle tırmanmaya başladılar. Fakat burcun tepesinde surların bir bölümü sapa sağlam ayakta idi, burada bulunan iki Portekizli askerin surlara tırmanan yeniçerilerin üzerine çok miktarda yanıcı maddeler ve ateş fırlatması, aşağıda bulunan bazı arkadaşlarına onların yardımına koşmaları için yeterli zamanı kazandırdı. İki saat süren kanlı bir çarpışmadan sonra yeniçeriler geri çekilmek zorunda kaldılar.⁶³ *Türk köyü*'ne yapılan saldırı sürerken, bu arada Türk kadırgaları kaleyi yoğun bir top ateşine tutuyorlardı, fakat surlarda önemli bir hasar meydana getiremediler. Buna karşılık kaleden açılan ateş sonucu bir Türk kadırgası batmış, diğer ikisi de ağır hasara uğramıştı. Fakat bu arada Portekizliler de epeyce zayıt vermişlerdi, çünkü *bombarda* adı verilen topları ateşleyen kimselerin ehil olmamaları yüzünden bazı topların parçalanması orada bulunan Portekizlilerin bir kısmının ölümüne, bir kısmının da yaralanmasına yol açmıştı.⁶⁴

Türk Köyü (Gogola) burcunun teslim oluşu

Ekim'in 1'inde *Türk köyü*'nden biri elinde beyaz bayrakla donanmaya gelip teslim olacaklarını bildirdi. Bu köydeki burcu savunan Portekiz askerlerinin, ağır topların ateşi karşısında artık dayanacak güçleri kalmamıştı. Gelen kişi paşanın yanına vardığında kendisine gayet zarif bir kaftan giydirildi. Daha sonra geldiği yere dönmesine izin verilen adam bir süre sonra yanında burcun komutanı Francisco Pacheco ve iki kişiyle birlikte yeniden paşanın yanına vardı. Komutana da bir kaftan giydiren paşa teslim oldukları takdirde hayatlarının bağışlanacağına dair onlara söz verdi. Bunun üzerine komutan ve emrindeki tüm askerler teslim oldular. Paşa onların silahlarını toplattıktan sonra tamamını bir eve yerleştirip başlarına nöbetçiler koydurdu.⁶⁵ Süleyman Paşa teslim olan bu 80

⁶³ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 326.

⁶⁴ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 326.

⁶⁵ *Viaggio de Alessandria nelle Indie*, f. 168.

Portekiz askerinin zincire vurularak kadırgalara götürülmesini emretti ve aynı gün kale komutanı Antonio da Silveira'ya bir mektup göndererek teslim olmasını istedi. Antonio da Silveira'nın red cevabı vermesi üzerine Süleyman Paşa kaleyi gereken şekilde muhasara etti.⁶⁶

Kale kumandanı Antonio da Silveira'nın başarılı savunması

Türk donanmasının kıydan 3 mil açıktaki demirlemesinden yararlanan üç Portekiz kadırgası ertesi gün, 3 Ekim'de limana girerek kaleye takviye kuvveti getirdi. Bu gemilerin limana girişini engellemek için paşanın bazı kadırgaları seferber etmesinin bir yararı olmadı.⁶⁷ Ekim'in 4'ünü 5'ine bağlayan gece kalenin çevresine 40 kadar *basilisco* (bacaluşka) topuyla birlikte diğer büyük çaplı topları ve ayrıca 80 civarında orta çaplı topları yerleştirdi. Tümü de kaleden yapılan atışlardan zarar görmeyecek şekilde mevzilandirilen bu toplar ayın 5'inde kaleyi yoğun bir şekilde dövmeye başladı. Usta Türk topçularının ağır bombardımanı sonucu kalenin mazgalları birer birer yıkılırken düşmana ait bazı top bataryaları tahrip olmuş, surlarda gedikler açılmaya başlamıştı. Osmanlı topçusunun ateşine en fazla maruz kalan Gaspar de Sousa burcu yıkılmağa yüz tutmuştu. Aynı günün gecesi Goa'dan gönderilen 5 *catur*⁶⁸ Diu limanına birbirinin dümen suyunca girerek kaleye asker ve barut getirdi.⁶⁹ Bu durum kaledekilerin maneviyatını yükseltirken Türk tarafında hayalkırıklığı yarattı. Bu takviye gücünün de limana rahatça girmesi Süleyman Paşa'nın kaleyi gerektiği şekilde abluka altına almada ne kadar âciz kaldığını bir kez daha gösteriyordu. Daha sonraki günlerde de Türk topları susmadı, bir gün sabah, bir gün öğleden sonra olmak üzere topların ateşi her gün devam etti. Ama gece olup da ateş kesilince Portekizliler fırsattan yararlanarak iç taraftan surları tamir ediyorlar ya da yeni duvarlar örüyorlardı. Yedi gün boyunca kesintisiz süren cehennemî bir bombardımanın sonunda Gaspar de Sousa burcu enkaz haline gelmişti, bu arada Türk topları diğer burçları da acımasızca dövmeyi sürdürüyorlardı. Gaspar de Sousa burcuna sabah erkenden açılan bir top ateşinden sonra burasını almak için hücum eden yeniçeriler her ne kadar

⁶⁶ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Liv. X, Cap. IX; Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 326.

⁶⁷ *Viaggio de Alessandria nelle Indie*, f. 168.

⁶⁸ Portekizlilerin Hindistan'da kullandıkları tek veya iki direkli, altı kürekli küçük bir yelkenli teknedir.

⁶⁹ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 327.

üç kez burcu ele geçirmeyi denedilerse de, her kanlı ve uzun çarpışmanın sonunda ağır kayıplar vererek geri çekildiler. Fakat Portekizliler kaleyi sadece savunmakla yetinmiyorlar, aynı zamanda Türklerin siperlerine karşı yirmi ya da otuz kişilik gruplar halinde yarım harekâtında bulunarak kuşatanlara büyük zararlar veriyorlardı. Bununla birlikte zaman geçtikçe kaledekilerin sayısı her geçen gün giderek azalmaktaydı. Savaş sırasında uğranılan can kaybının yanı sıra çok sayıda yaralı ve hasta vardı. Neredeyse haziran ayından beri midelerine taze yiyecek girmeyen kuşatılanlar C vitamini eksikliğinden ileri gelen iskorbüt hastalığına yakalanmışlardı. Kuşatma başladığında kalede aşağı yukarı 3.000 kişi bulunmaktaydı, bunlardan 600'ü savaştıydı. Bunların sayısı giderek azalınca kadınlar erkeklerin dinlenip soluk almaları için kolları sıvayarak kalenin tamirinde kölelerle birlikte çalışmaya başladılar. Türklerin müthiş bombardımanı sırasında Diu kalesindeki Portekizli kadınların gösterdiği cesaret ve metanet kuşatılanların maneviyatını yükseltmekteydi.⁷⁰

Daha önce fırtınada kaybolan bir yük gemisi ayın 8'sinde geldi. Gemide reisten başka 60 asker ile büyük kadırgalardan 15 denizci vardı, gerisi ise kürekçiydi. Ekim ayının 10'u ile 26'sı arasında Türk askerleri Gaspar de Sousa burcuna beş kez hücum ettilerse de, her seferinde Portekizliler tarafından püskürtüldüler. Bu çatışmada hem kuşatılanlar hem de saldıranlar ağır kayıplar verdiler. Artık kalede silah kullanabilen sadece 250 kişi kalmıştı ve bunların çoğu da yaralıydı. Ayın 12'sinde donanma Diu'nun batısında demirli olduğu yerden ayrılarak doğu yönünde kalenin iki mil açığında demirledi. Bu manevra sırasında kaleden açılan ateş sonucu bir kadırğa batmış, diğerinin grandı direği kırılmıştı.⁷¹

25 Ekim'de Türkler, üzerleri derilerle kaplanmış, birbirlerine iplerle bağlı çok sayıdaki pamuk balyasını gecenin kör karanlığında kalenin hendeğine attılar. Amaçları pamuk balyalarını kalenin burçları seviyesine kadar çıkarmaktı. Türklerin genel saldırı için henüz hazır olmadığı bir sırada kaleden dışarı çıkan 60 kadar askerin 40'ı ani bir baskın harekâtı gerçekleştirirken, geri 20'si de gece karanlığında balyaların kaplı olduğu derileri kestikten sonra içlerine barut yerleştirip ateşe verdi. Kısa zamanda tutuşan pamuk balyalarının yanması iki gün boyunca devam etti. Portekizlilerle Türkler arasında üç saat süren bu müsademe

⁷⁰ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 328.

⁷¹ Viaggio de Alessandria nelle Indie, f. 169.

sonunda Türkler 150 şehit ve çok sayıda yaralıyla ağır bir zayıyata uğrarken, Portekizlilerin kaybı ise sadece 2 askerden ibaretti.⁷²

27 Ekim gecesini yine Goa'dan gelen beş *fusta* Türklerin arasından rahatça geçerek limana girdi. Bu kez takviye olarak kaleye 40 civarında asker ve birkaç fiçı barut gönderilmişti. Geldikleri zaman kaleye bayraklar çekildi ve borular çalınarak kalenin topları ateşlendi. Bu durum Süleyman Paşa'yı epeyce kaygılandırdı, zira Portekiz donanmasının yakınlarda olmasından kuşku duyuyordu. Fakat ertesi gün Portekiz donanması görünmedi. Gaspar de Sousa burcuna yapılan hücumlarda Türkler *Deniz burcu*'ndan açılan top ateşiyle ağır kayıplar veriyorlardı, bu yüzden paşa burasının alınmasını emretti. Bu burç ile büyük kale arasında *falcão* topu (dipten doldurulan küçük çaplı bir top) menzili kadar bir mesafe vardı, kalenin askerleri her gün bir sandalla burca uğruyorlardı. Paşa 29 Ekim'de genel bir saldırı başlatarak *Deniz burcu*'nu top ateşine tuttu. Daha sonra Türk komutanlardan Mahmud Kenan Bey'in emrine verilen çekirtiler türündeki elli gemiye bindirilmiş 700 civarındaki asker ve yeniçeri büyük bir şecaatle ve azimle burca tam üç kez saldırdıysa da, orayı savunan 30 Portekiz askeri kaleden açılan ateşin himayesinde her seferinde saldıranları püskürtmeyi başardı. Mahmud Kemal Bey son saldırıda ağır şekilde yaralandı. Türkler 40 şehit, 200 yaralı olmak üzere ağır bir zayıyat vererek çekilmek zorunda kaldılar. Burçtaki Portekizlilerin kaybı sadece 2 ölü, 5 yaralıydı. Burca yapılan saldırı sırasında aynı zamanda kaleyi de acımasızca dövmeye devam eden Türkler Gaspar de Sousa burcuna yeniden saldırmalarına rağmen orayı alamadılar.⁷³

Portekizlilerin gün geçtikçe daha da artan bir inatla sürdürdükleri bu direniş karşısında kaleyi fethetme konusunda umutları giderek azalan Süleyman Paşa'nın aklı daha çok Portekiz donanmasıydı, gelecek olursa kadırgaları büyük bir tehlikeye maruz kalacaktı. Bu yüzden acele etmeliydi, sonunda bir savaş hilesi uygulamaya karar verdi: 29 Ekim akşamı Portekizlilere çekiliyor izlenimi vermek için askerleri gemilere bindirdi. Fakat buna aldanmayan Antonio da Silveira tetikte olmayı sürdürdü. Geceleyin sessizce tekrar karaya çıkan Türkler enkaz haline gelen Gaspar de Sousa burcuna gün doğmadan önce merdivenlerle

⁷² *Viaggio de Alessandria nelle Indie*, f. 169-170; Türk kayıplarının bu kadar fazla olması huruç harekâtının onların uykuda oldukları bir sırada gerçekleşmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

⁷³ Saturnino Monteiro, c. II, s. 329; Jeronymo Quadros, *Diu, Apontamentos para sua historia e Chorographia*, Nova-Goa, Tipographia Fontainhas, 1899, s. 8.

tırmanmaya çalıştılar. Bu arada lâğımcılar da kalenin temelini uçurmak amacıyla hendegin dibinde kazmalar ve delici âletlerle lâğım kazıyorlardı. Aşağısı karanlık olduğundan orada neler olup bittiğini görmek için yukarıdan atılan bir humbara hendegin dibini aydınlatınca çok sayıda merdivenin surlara dayalı olduğu görüldü. Burcun tepesine tırmanan yeniçeriler tam üç kez sancaklarını diktilerse de, her defasında kaleyi savunanlar tarafından püskürtüldüler ve dört saat devam eden kanlı bir çarpışma sonrasında geri çekilmek zorunda kaldılar.⁷⁴

31 Ekim'de Süleyman Paşa'nın emriyle donanmanın 11 kadırgası deniz burcuna yeniden saldırdıysa da, kaleden açılan top ateşi karşısında gemiler geri çekilmek zorunda kaldılar. Kasım ayının ilk günü gelip çatığında artık kalede sadece 40 savaşçı kalmıştı. Barut bitmek üzereydi. Bunca çatışmadan sonra bütün mızraklar ve kılıçlar parçalanmış, surlar harabe haline gelmişti. Eğer Türkler ertesi gün de aynı kararlılık ve azimle saldıracak olurlarsa Portekizlilerin dayanmaları mümkün değildi. Kalenin Türklerce alınması an meselesiydi. Fakat birden bire beklenmedik bir şey oldu. Süleyman Paşa o gece ordunun gemilere bindirilmesi ve barçalara topların yüklenmesi için emir verdi. Antonio da Silveira, paşanın yeni bir taktiğe başvurduğunu düşünerek komutanlarla askerlerin yerlerinden ayrılmamalarını istedi; durumları daha az ciddi olan yaralılara ve hastalara zırhlarını, miğferlerini giyerek mazgallara gitmelerini emretti. Bazı ağır yaralılar ve hastalar Türkler tarafından yatakta öldürülmektense, silah elde, ayakta ölmek için arkadaşlarının yanına gitmekte ısrar ettiler. Kadınlardan bazıları zırh giyerek ellerine mızrakları aldılar. Tüm yardım umudunu yitirmiş olan Diu kalesindeki askerler ve siviller Türklerin nihai hücumunda öldürmeye ve ölmeye hazır dılar.⁷⁵

Süleyman Paşa kuşatmayı kaldırıyor

Süleyman Paşa, Hoca Sefer'in isteğine uyararak Diu'yu kuşattığına çok pişman olmuştu, kuşatma uzadıkça ona duyduğu öfke de o nispette arttığından onu sık sık azarlıyordu. Paşanın, kendisine köle muamelesi yapmasına daha fazla tahammül edemeyen Hoca Sefer artık ondan kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştı. Gerçi kalenin fethedilmesi an meselesiydi, ama kale alındıktan sonra, burasının Güceratlılara verilmeyip Osmanlıların yönetiminde kalacağı paşanın tavrından, konuşmalarından

⁷⁴ Manuel António Ferreira, *Epopeia de Diu*, Divisão de Publicações e Biblioteca Agência Gral das Colónias, Lisboa, 1941, s. 78-79.

⁷⁵ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 329.

anlaşıyordu ve bu da Hoca Sefer'in işine gelmiyordu. O halde paşanın bir an evvel buradan gitmesini sağlamalıydı. Bunun için bir kurnazlık düşündü: Genel valinin 150 parçalık bir donanma ve 6.000 kişilik bir kuvvetle kaledekilerin yardımına geleceğini haber veren düzmece bir mektubun Süleyman Paşa'nın eline geçmesini sağladı. Barros bununla ilgili olarak şunları yazıyor: "O zamanlar Goa'dan Diu'nun yardımına gelecek olan donanmanın bir bölümü Şaul'daydı, daha önce belirttiğimiz gibi bunlar Nuno da Cunha'nın, Martin Alonso de Melo'dan göndermesini istediği gemilerdi; Hoca Sefer o gün yapılan büyük saldırıdan sonra paşanın daha büyük, nihaî bir saldırıya hazırlanmakta olduğunu görüyor ve harabe haline gelen kalenin yeni bir hücumla dayanamayıp düşeceğini tahmin ediyordu. Süleyman'ı epeyce kaygılı görünce çok güvendiği bir adamının eline, güya Surat şehrindeki komutanı Cid Akut'tan geliyormuş gibi bir mektup tutuşturarak onu karadan Madresabat'a gönderdi. Düzmece mektuptaki habere göre Diu kalesine yardım için Bassein'de bulunan 150 gemiden oluşan ve 6.000 asker taşıyan Portekiz donanmasından Surat limanına 30 gemi gönderilmişti. Hoca Sefer'in, adamına verdiği talimat şu yöndeydi: Madresabat'tan hafif ve hızlı bir kaliteyle gelerek Türk donanmasının arasına dalacak ve onlara Cid Akut'un Surat'tan kendisine yazdığı önemli bir mektubu getirdiğini söyleyecekti. Hizmetkânı, Hoca Seferin bu talimatı doğrultusunda bir kaliteyle Diu limanına girdiğinde Türkler tarafından alınıp paşanın huzuruna getirildi. Hoca Sefer'e bir haber ulaştırmak için geldiğini öğrenen paşa onu çağırıp uşağının getirdiği mektubu kendisine uzattı. Mektubu içinden okuyan Hoca Sefer okumasını bitirdiğinde üzgün bir yüz ifadesi takındı, daha sonra kumandanının yazdıklarını paşaya açıkladı. Süleyman tedbirli davranarak haberi askerlerden ve komutanlarından gizledi ve Hoca Sefer'den saldırıya devam etmesini ve bu mektuptan kimseye bahsetmemesini istedi. Paşa, ertesi gün büyük bir saldırı düzenleneceğini göstermek için o gece hazırlıkları büyük bir heyecanla, gürültü patırtı içinde sürdürdü".⁷⁶

Süleyman Paşa, mektubu Hoca Sefer'e tercüme ettirdiği zaman telaşlanmakta pek de haksız sayılmazdı. Kuşatma boyunca içlerinde en seçkin askerlerinin ve komutanlarının olduğu 1.200 adamını boş yere kaybetmişti, üstelik mühimmat ve yiyecek bakımından da sıkıntı çekiyordu, genel valinin donanmasıyla karşılaşması ağır bir yenilgiyi beraberinde getirebilirdi. Daha sonra Madresabat tarafından top

⁷⁶ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Liv. X, Cap. XVII.

seslerinin duyulması üzerine mektubun doğruluğundan kuşku duymadı ve Portekiz donanması hakkında keşif yapmak üzere bir *fusta* göndermeye gerek duymadan 2 Kasım gecesı bütün kuvvetlerini apar topar gemilere bindirdi. Kaledekilerin bu ricatı farketmemeleri için siperler Hoca Sefer'in adamları tarafından dolduruldu.⁷⁷

Ertesi gün, güneşle birlikte Türklerin yapacağı nihaî hücumu surlarda endişe içinde bekleyen Portekizliler topların ortada olmadığını ve Türk gemilerinin tüm askerleriyle birlikte denize açılmaya hazırlandığını gördüklerinde gözlerine inanamadılar. Türkler yerlerini Hoca Sefer'in askerlerine bırakmışlardı. Antonio da Silveira, durumlarını kuvvetliymiş gibi göstermek, yani henüz işlerinin bitmediği izlenimini vermek için adamlarına huruç harekâtında bulunmalarını emretti. Bu emir doğrultusunda, Türklerin yerlerini alan Güceratlı askerlerin siperlerine hücum eden 25 kişilik bir asker grubu orada bulunanların bir kısmını öldürdükten, bir kısmını da kaçırdıktan sonra metrislerde ele geçirdiği bir sancakla kaleye döndü.⁷⁸

Süleyman Paşa gemilerin su ihtiyacını temin etmek ve topları gemilere yüklemek için Diu'da birkaç gün daha oyalandı. İnsan zayıtı yüzünden bazı ağır topların gemilere yüklenmesi zorluk arz etmekteydi.⁷⁹ Ağır toplar gemilerden indirilerek karada bırakıldı.⁸⁰ Kasım ayının 5'inde demir alan Türk donanması rüzgârın müsait olmaması yüzünden yeniden demir atmak zorunda kaldı.⁸¹ Gece olunca denizin güney yönünde çok sayıda fenerin ışığı görüldü, aynı zamanda top sesleri de duyuldu. Kısa bir süre sonra Goa'dan gelen iki *fusta* kaleye asker ve mühimmat takviyesi yaptı.⁸² Süleyman Paşa, rüzgârın esmesini beklerken muhtemel bir çarpışma anında kendisine ayak bağı olacağını düşündüğü ağır yaralı 400

⁷⁷ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Lib. X, Cap. XVII.

⁷⁸ Lopo de Sousa Coutinho, a. g. e., s. 228.

⁷⁹ Lopo de Sousa Coutinho, a. g. e., s. 224.

⁸⁰ *Viaggio de Alessandria nelle Indie*, f. 170; Venedikli anonim yazar ağır topların karada bırakıldığını belirtmekteyse de, muhtemelen bunlar Hoca Sefer'e teslim edilmiştir.

⁸¹ Manuel de Faria e Sousa, *Ásia Portuguesa*, c. II, Livraria Civilização, Porto, 1945, s. 331.

⁸² João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Lib. X, Cap. XVII.

askeri gemilerden indirerek karaya bıraktı, bunların uzun dönüş yolculuğundan sağ çıkmaları zordu.⁸³

Ertesi sabah güney yönünde uzaktan çok sayıda yelkenlinin geldiği görüldü. Görünüşe bakılırsa Portekiz donanması gelmişti. Süleyman Paşa daha fazla gecikmeden Kızıldeniz'e doğru yelken açtı. Portekiz yelkenlileri sonunda Diu'nun açıklarına gelmişlerdi. Ama gelen genel valinin ağır donanması değildi, sadece yirmi *fusta* ve dört *catu*'dan oluşan nispeten zayıf bir öncü birliğiydi, büyük bir donanmanın geldiği izlenimi vermek için her gemiye dört fener takılmıştı. Kasım ayının 5'ini 6'sına bağlayan gece Hoca Sefer ordugâhını ateşe vererek tüm askerleriyle Diu yarımadasını terk etti. Nihayet 6 Kasım akşamı kaledekiler gelen öncü birliğini sevinç içinde karşıladılar.⁸⁴

Portekizli genel vali Türk donanmasının karşısına çıkmaya cesaret edemedi

Fakat Portekiz genel valisi donanmasıyla neden gelmemiştir? Aslında yeni genel vali Garcia de Noronha büyük bir donanmayla Goa'daydı, ama Diu'nun yardımına koşmak için o kadar acele etmiyordu. Uzaktan görüldüğünde Portekiz donanmasının geldiği sanılsın diye sadece yirmi kadar gemi göndermekle yetinmişti.⁸⁵

Hatırlanacağı üzere, Portekizlileri Hint Okyanusu'ndan kovmak için Süveyş'te yeni bir Türk donanmasının inşa edildiğine dair kaygı verici haberler Venedik yoluyla Lizbon'a 1537 yılının sonlarına doğru ulaşmıştı. O sıralar Kanunî'nin en seçkin askerlerinden oluşan altı binden fazla bir kuvvetin elliden fazla kadırgayla denize açılacağından söz edilmekteydi. Bu haber Portekiz sarayında büyük bir panik yaratmış ve bazı kötümserler Hindistan'daki sömürgelerin şimdiden kaybedildiği düşüncesine kapılmışlardı. O zamanlar Portekiz'de yirmi gemiden ve 10.000 askerden oluşan bir takviye gücü hazırlandığına ve kralın kardeşi prens Luis'in genel vali göreviyle bu donanmanın başında Hindistan'a gideceğine dair bazı rivayetler çıkmıştı. Donanmaya yazılmak için ülkenin her tarafından Lizbon'a asiller gelmişti. Ama bir süre sonra heyecan

⁸³ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 330; Portekizli yazarlar yaralıların kime teslim edildiklerini belirtmemektedirler, bunların Hoca Sefer'e emanet edilmiş olmaları muhtemeldir.

⁸⁴ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 330.

⁸⁵ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 330.

yatışmış ve 1538 yılında imkânsızlıklar yüzünden Hindistan'a sadece on bir gemiyle topu topu 3.000 asker gönderilmesine karar verilmişti. Üstelik yolculuk sırasında çıkan hastalık sebebiyle çok sayıda ölümler olmuş ve bu sayı epeyce azalmıştı.⁸⁶

O sırada, III. João Hindistan'da genel valinin değiştirilmesini gerekli görmüş ve ünlü komutan Afonso de Albuquerque'nin yeğeni Garcia da Noronha'yı genel vali olarak tayin etmişti.⁸⁷ Yeni genel valinin seyahati diğerlerinden farksız geçmiş, iki gemi fırtınada batmıştı. Mozambik'te kışı geçirmekte olan bir gemiyi de yanına alarak Goa'ya 14 Eylül 1538'de 12 gemiyle ulaşabilmişti. Saturnino Monteiro'ya göre, Süleyman Paşa Diu'ya gitmek üzere Sokotra'dan hareket ettiğinde, Garcia da Noronha oradan yedi yüz mil güneyde bulunmaktaydı. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi, Süleyman Paşa rüzgârın müsait olmaması sebebiyle Portekiz donanmasının yolunu kesmek amacıyla Mozambik'e gidememiş, bu şekilde genel vali mutlak bir ölümden ya da esir düşmekten kurtulmuştu. Eğer Süleyman Paşa yolda fazla oyalanmadan doğrudan doğruya Goa'ya gitmiş olsaydı, genel validen iki hafta önce buraya gelmiş olacaktı. Bu durumda Mandovim'de korunmasız durumdaki Portekiz kalyonlarıyla kadırgalarını büyük bir ihtimalle yakacak ve sonra da çok daha zayıf durumdaki Martin Alonso de Sousa'nın kürekli gemilerden oluşan donanmasını tahrip edecekti. Daha sonra genel valinin uzun bir yolculuk sonunda Goa'ya yorgun argın ulaşan askerleriyle ve donanmasıyla girişeceği bir savaşta onu alt etmesi pek de zor olmayacaktı.⁸⁸

⁸⁶ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 330.

⁸⁷ Saturnino Monteiro, Garcia da Noronha'nın bu zor görevi başarıyla yerine getirebilecek vasıfları haiz olmadığını belirterek bu seçimi isabetli bulmamaktadır. (Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 331)

Öte yandan Nuno da Cunha'nın kraliyet çevrelerinde pek sevilmediği bilinmekteydi. Onunla ilgili olarak son derece korkak ve hain olduğuna dair söylentiler yayılmış, hatta "Süleyman Paşa gibi sefil bir karaktere sahip olduğu" dahi ileri sürülmüştü. Nuno da Cunha henüz görevdeyken ve Diu kalesinin kuşatması devam ederken yeni bir genel vali gönderilmesi akıllarda soru işareti yaratmıştı. Bu duruma çok gücenen Nuno da Cunha Hindistan'dan kırgın ayrılmış ve yolculuk sırasında Ümit Burnu'nu aşarken, son nefesini vermeden önce ağzından şu sözler dökülmüştür: "*Nankör vatan, inşallah kemiklerime sahip olamazsın*". Bakınız: Luciano Ribeiro, "O Primeiro Cerco de Dio", *STUDIA*, No. 1. Lisboa, 1958, s. 205.

⁸⁸ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 331-332.

Gerçekten de Süleyman Paşa'nın, Barbaros Hayreddin Paşa'ya mal edilen, “*Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur*” sözüne uygun olarak Portekiz donanmasına karşı denizde kazanacağı bir zaferle Hindistan'daki tüm Portekiz sömürgelerini birer birer ele geçirmesi mümkün olabilirdi. Fakat o, Barbaros gibi bir askerî deha olmadığından Goa'nın önemini kavrayamadığı gibi, düşmanla denizde karşılaşmanın riskini göze alamamış ve Diu gibi daha kolay yutacağını düşündüğü bir lokmayla yetinmek istemiştir. Bununla birlikte Saturnino Monteiro'ya göre Diu şehri de önemli bir kilit noktasıydı, eğer fethedilseydi bundan böyle Portekizlilerin Türkleri oradan söküp atmaları çok zor olacaktı. Üstelik böyle bir durumda Hürmüz ile Bassein ve Şaul kaleleri arasındaki ulaşım kesilecek ve muhtemelen Hürmüz ikmal imkânsızlığı yüzünden Portekizlilerin elinden çıkacaktı. Öte yandan Goa'daki Portekiz donanması ve daha güneydeki kaleler de devamlı olarak Türk tehdidine maruz kalacaklardı. Hindistan'daki varlıklarının tehlikede olduğunu farkedenden Portekizliler, her ne pahasına olursa olsun Diu'nun yardımına koşmak zorundaydılar.⁸⁹

Fakat 14 Kasım'da Garcia da Noronha'nın donanması hâlâ Goa kıyılarında yatmaktaydı. Portekiz kaynaklarına göre bunun başlıca sebebi, görevin devir teslimiyle gereğinden fazla vakit kaybedilmesi idi. Ayrıca komutanlar arasında bir fikir ayrılığı hâkimdi; bir yanda Garcia da Noronha ve maiyetindeki subayları, diğer yanda eski vali Nuno de Cunha ve adamları vardı. Bu iki grup arasında çıkan ihtilaflarda devamlı olarak hararetli tartışmalar yaşanmaktaydı; mesela yeni gelenler Türklerle savaşmak için hiçbir şeyin hazır olmadığını ileri sürerken, eskileri de Türkleri alt etmek için eldeki imkânların yeterli olduğunu belirterek bir an önce Diu'nun yardımına koşulmasında ısrar ediyorlardı. Taraflardan birinin ak dediğine diğeri kara dediği için herhangi bir eksikliğin giderilmesinde iki taraf da parmağını dahi kımıldatmıyordu. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, her ne kadar Nuno da Cunha daha önce, Diu'ya gitmesi için Martin Alonso de Sousa'ya talimat vermişse de, bu şahıs ona beklemesinin daha uygun olacağını tavsiye etmiş, genel vali de onun tavsiyesine uymuştu.⁹⁰

Aslında Garcia da Noronha Türk donanmasının karşısına çıkmayı göze alamamıştı, bu yüzden Goa'da çeşitli mazeretlerle oylanmaktaydı.

⁸⁹ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 331.

⁹⁰ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 331.

Hâlbuki Portekizliler Türk donanmasıyla karşılaşmak için yeterli güce sahiptiler; yeni gelen gemiler ve askerler Goa'dakilerle birlikte bu iş için yeterliydi. Hatta Portekizliler gemi ve insan sayısı bakımından Türklere oranla üstündüler. Saturnino Monteiro'nun belirttiğine göre, Garcia da Noronha'nın elinin altında 17'si kalyon, 15'i barça, 7'si karavel, 8'i kadirga, 18'i kalite, 42'si perkende, 33'ü *fusta* ve *catur* ve 30'u da küçük tekne olmak üzere toplam 170 parça gemiden oluşan bir donanma ile 6.500'ü Portekizli, 1.000 kadarı da Malabarlı Hintlilerden oluşan 7.500 kişilik bir kuvvet bulunmaktaydı.⁹¹

Buna mukabil Türkler 8'i kalyon, 9'u barça, 40'ı kadirga, 10'u kalite, 7'si perkende, 12'si işkanpavye ve şehtiye olmak üzere toplam 86 parça gemiye sahiptiler. Fakat Garcia da Noronha büyük sorumluluk taşıyabilecek yapıda bir lider olmadığından başkalarının fikrini dinlemek ya da daha fazla bilgi edinmek veya haber almak bahanesiyle hareketi sürekli olarak ertelemişti. Başlangıçta Martin Alonso de Sousa'nın güneyden gelecek gemilerin beklenmesinin daha iyi olacağı yolundaki fikrini destekleyen Garcia da Noronha bu gemiler geldikten sonra da, "eğer Rûmîler, (Rumes, Türkler) Goa'ya hücum edecek olurlarsa o zaman ne yaparız",⁹² diye bir bahane ileri sürmüştü. Sonunda subayların çoğunluğunun Diu'ya yardımdan yana olması üzerine, Türkleri büyük bir donanmanın geldiğine inandırmak ve kuşatmayı kaldırmalarını sağlamak amacıyla sadece yirmi *fusta* ve dört *catur*'dan ibaret nispeten zayıf bir filo gönderdi. Ama bu harp hilesi işe yaramış, Türk donanmasının apar topar Diu'dan uzaklaşmasını sağlamıştı. Olaylardan da açıkça görüldüğü gibi, iki taraf da kendi donanmasını tehlikeye atmamak için temkinli davranmış, hatta birbirinden çekinmişti, bu nedenle de aralarında bir deniz muharebesi cereyan etmedi.⁹³

Süleyman Paşa neden başarısız oldu?

Hiç kuşkusuz Süleyman Paşa'nın kuşatma boyunca yaptığı önemli askerî ve siyasî hatalar bu harekâtın başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, böylesine önemli bir seferi başarıyla yönetip sonuçlandırabilecek vasıflara ve tecrübeye sahip biri olmayan Süleyman Paşa başarısızlığın tek sorumlusudur. Onun bazı hatalı davranışlarına olayların akışı içinde işaret etmiştik. Hatırlanacağı

⁹¹ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 331-332.

⁹² Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 333.

⁹³ Saturnino Monteiro, a. g. e., c. II, s. 332.

üzere, Süleyman Paşa Diu'ya geldikten birkaç gün sonra patlak veren fırtınada hasar gören gemilerini tamir etmek için Diu'nun 20 mil uzağındaki Madresabat'a, yani Caffarâbâd limanına götürmüştü. Paşa burada yaklaşık üç hafta kalarak kıymetli zamanını boşa harcarken, bu arada Portekizliler tahkimatlarını kuvvetlendirme imkânı bulmuşlardı. Öte yandan Süleyman Paşa kaledeki Portekizlilere kuşatma sırasında gelen yardımları önleyecek şekilde limanı abluka altına almada başarılı olamadığı gibi, ayrıca kuşatma sırasında yerel yöneticilere karşı akıllıca bir politika izlememiş, kurnaz bir siyaset adamı gibi davranmamıştır. Mesela Hindistan'a gelir gelmez, Osmanlı padişahının bir serdarı olarak Mahmud Şah'ı ayağına çağırması ve camilerde hutbenin Osmanlı padişahı için okunmasında ısrar etmiştir. Yerel yöneticilerin bunları anlaması ve kabul etmesi mümkün değildi. Yakup Mugul'un belirttiğine göre Süleyman Paşa, Mahmud Şah'a bir kaftan ile bir kılıç gönderdiğinde, Gücerat hükümdarı, bunların padişah tarafından mı yoksa Süleyman Paşa tarafından mı gönderildiğini haberciye sormuş ve *"eğer bu kaftan Sultan Süleyman'ın kendisinden ise göndeririz, ama efendinizden ise, bize bir kaftan göndermek onun seviyesine uymaz"* diyerek gönderilen hilatı kabul etmemiştir.⁹⁴

Her ne kadar Süleyman Paşa daha önce Mısır'ı başarıyla yönetmiş ve birtakım ıslahatlar gerçekleştirmişse de, kuşatma sırasındaki sert davranışları, sevk ve idaredeki basiretsizliği onun bu iş için uygun biri olmadığını açıkça göstermiştir. Nitekim Portekiz kaynaklarında bu askerî seferin Türkler açısından en zayıf noktasının Süleyman Paşa olduğu vurgulanmakta ve onun "seksen yaşını geçkin, oturduğu yerden dört kişinin güçlkle kaldıracabileceği kadar şişman ve gayet zalim biri" olduğu belirtilmektedir.⁹⁵

Başarısızlığın diğer sebepleri arasında gösterilen, Mahmud Şah'ın Türklere lojistik destek sağlamayı kesmesinin ve Süleyman Paşa'yla işbirliği içinde olmamasının da yine Süleyman Paşa'nın kusurlu davranışından ileri geldiği muhakkaktır. Nitekim Barros'un aşağıda yazdıkları bu görüşümüzü doğrulamaktadır: "Bu vaziyet Süleyman'ın ve

⁹⁴ Yakup Mugul, a. g. e. s. 153; Portekiz kaynakları Mahmud Şah'ın o zamanlar on iki yaşında olduğunu belirtmektedirler; dolayısıyla izleyeceği siyaset kendisine eğer naibi ya da veziri tarafından tavsiye edilmemiş veya davranışlarında bir başkasının etkisi olmamışsa, o yaştaki tecrübesiz bir çocuğun, bazı tarihçilerimizin iddia ettiği gibi Portekizlilerle işbirliği yapmasına, ya da Süleyman Paşa tarafından kendisine kaftan gönderildiğinde yukarıda belirttiğimiz sözleri söylemiş olmasına ihtimal vermiyoruz.

⁹⁵ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Lib. X, Cap. XVII.

adamlarının kibirli ve otoriter davranışlarından ileri gelmektedir. Geldikleri vakit, daha önce de belirttiğim gibi, *Alu Can*, kendisine çok kötü davranmaları yüzünden Türklerden uzaklaştı. Yine daha önce açıkladığım gibi, getirdikleri at eyerlerinin Madresabat'ta ortaya çıkması Kambay ülkesini fethetmeyi planladıklarını göstermektedir. Daha sonra Süleyman Paşa'nın, Bahadır Şah'ın intikamını almak amacıyla geldiğini Kambay sultanına haber vermek için gönderdiği elçisi Ferhad Bey'e Ahmedâbad'da bulabildiği kadar at satın alması yönünde talimat vermesi Kambaylı yöneticileri kuşkulandırmıştı. Bu yüzden elçiyi sultanla görüştürmeyip kırk ya da elli gün boyunca oyalamışlar ve kimsenin ona at satmaması için halka talimat vermişlerdir. Öte yandan paşanın niyetini sezen *Alu Can* ve Hoca Sefer bu durumu sultana ve yöneticilere bildirmişlerdir. Sultan onlara gönderdiği mektuplarda, kalenin fethi gerçekleştiği takdirde orada kibirli Türkleri görmektense, Portekizlileri tercih edeceğini, dolayısıyla kalenin Kambay'ın elinde kalması ve Türklerin yönetimine bırakılmaması için ellerinden geleni yapmalarını istemiştir".⁹⁶

Süleyman Paşa'nın Diu kalesini Portekizlilere karşı mücadelede devamlı ya da geçici bir üs olarak kullanmayı düşünmüş olması ihtimal dâhilindeyse de, yerel yöneticilerde Türklerin kendi ülkelerini işgal etmek için geldiklerine dair hâsıl olan kuşkuların yersiz olduğu muhakkaktır. Eğer Osmanlıların Hindistan'ı işgal etmek gibi bir niyetleri olsaydı, buraya 20.000 kişilik bir kuvvetle gelecekleri yerde, daha büyük bir orduyla ve daha fazla hazırlık yaparak gelirlerdi. Fakat her ne şekilde olursa olsun, yerel yöneticilerde oluşan güvensizliğin ve kuşkunun giderilmesini sağlamaya yönelik kurnazca bir siyaset izlemediği için kusuru yine Süleyman Paşa'da aramak gerekir.

Diğer taraftan Süleyman Paşa'nın Aden emîrini idam ettirmesinin yerel yöneticilerde Osmanlılara karşı bir güvensizliğin doğmasına yol açtığı da başarısızlığın sebeplerinden biri olarak ileri sürülmüştür. Belki de Mahmud Şah gerçekten Süleyman Paşa'nın, Yemen hâkimini öldürttüğü gibi kendisini de öldürtmesinden korkuyordu. "Aslında bu korku anlamsızdı, çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarı Portekizlilerle işbirliği yapan Yemen hâkiminin ölmesinde, Gücerat sultanının yaşamasındaydı".⁹⁷ Bunu idrak edemeyen Mahmud Şah bu sebepten

⁹⁶ João de Barros, a. g. e., Déc. IV, Lib. X, Cap. XVII.

⁹⁷ Nejat Kosal, a. g. e., s. 20.

dolayı Türk ordu ve donanmasına yiyecek göndermekten imtina etti. Portekizliler durumu anlamışlar ve Mahmud'un korkusunu artıracak aslı astarı olmayan şayialar çıkarmışlardı. Mahmud Şah'ın lüzumsuz korkusu başarı ümitleriyle dolu olan bu seferi sonuçsuz bırakmış ve Portekizlilere ileride bu sulara daha da kuvvetlenme imkânı sağlamıştır.

Öte yandan Türklerden bir an önce kurtulmak isteyen Mahmud Şah'ın, kaleye gönderilen ve Süleyman Paşa'nın eline geçmesi sağlanan düzmece mektubu hazırlaması için Hoca Sefer'e talimat verdiğine dair bir rivayet de vardır. Bir başka söylentiye göre Mahmud Şah Osmanlılara sözde yardım amacıyla 5.000 Hintli asker göndermiş, ama bunlar yardımdan ziyade Türk asker ve subaylarının arasında maneviyat bozucu hadiseler yaratmakla vazifelendirilmişlerdi. Hatta Mahmud Şah Osmanlı zabitlerine kendi ordusunda görev almaları için araçlar vasıtasıyla yüksek maaşlar teklif ederek Osmanlı ordusunu zayıflatmaya ve ordugâhtaki birlik ve düzeni bozmaya çalışmıştır.⁹⁸ Ayrıca Yakup Mughul'un da belirttiği gibi, Bahadır Şah'ın daha önce Mekke'ye gönderdiği hazinenin Bahadır Şah'ın vârisi bulunmadığı gerekçesiyle Osmanlı sarayına gönderilmesinin Gücerat sultanı Mahmud Şah'ı ve diğer asilleri rahatsız etmiş olması da muhtemeldir.⁹⁹

Süleyman Paşa'nın dönüş yolculuğu

Türk donanması Hindistan kıyılarından ayrılır ayrılmaz, çıkan müthiş bir fırtınada büyük topları ve mühimmatı taşıyan barçalardan dördü kayalara bindirerek parçalandı. Dönüş yolculuğunda Arabistan Yarımadası kıyılarına yakın olarak seyreden Süleyman Paşa bu kıyılardaki şehirlerin hâkimlerine Osmanlı hâkimiyetini kabul ettirdi. Süleyman Paşa 27 Kasım'da Şihr limanına vardı. Şihr hâkimi paşayı gemisinde ziyaret ederek yılda 10.000 altın vergi ödemek suretiyle Osmanlı hâkimiyetini kabul etti. Paşanın isteğiyle buradaki Portekizliler kendisine teslim edildi. 1 Aralık'ta buradan ayrılan Türk donanması ayın 5'inde gece vakti Aden önüne gelerek demir attı. Paşa 100 kadar top, çok miktarda mühimmat ve 500 askeri burada bıraktı. Aden'deki Osmanlı egemenliğini pekiştirmeye yönelik işleri yoluna koyduktan sonra 23 Aralık'ta demir aldı ve Bâbü'l-Mendeb Boğazı'nı geçerek Moha'ya vardı. Paşa, buradan Hoşgeldi Bey

⁹⁸ Zuhuri Danışman, a. g. e., s. 348.

⁹⁹ Yakup Mughul, a. g. e., s. 163.

adındaki bir adamını Zebid beyi Nâhuda Ahmed'e göndererek Zebid'e geldiğinde kendisini karşılmasını istedi.¹⁰⁰

Çeşitli bahanelerle davete icabet etmeyen Nâhuda Ahmed yıllık vergi ödemeyi kabul etti. Ama mukaveleye uymak niyetinde olmadığını, Süleyman Paşa kuvvetleriyle Yemen'den uzaklaşır uzaklaşmaz anlaşmayı bozacağını, hatta Aden kalesini bile ele geçireceğini söyledi. *"Biz bu memleketi kalıcımızla fethettik. Elimizden almak isteyen varsa gelsin kalıcıyla alsın"* diyerek niyetini açığa vurdu.¹⁰¹

Bu sözlerin Hadım Süleyman Paşa'nın kulağına gelmesi üzerine paşa, donanma ile Kamerân Adası'na gitti, burada toplar için arabalar yaptırdıktan sonra Salif limanında karaya asker çıkardı. Bu yörenin hâkimi Kâşif Sinan'ın da kendisine katılmasıyla Zebid üzerine yürüdü. Nâhuda Ahmed Türk, Arap ve Habeşlilerden oluşan ordusunu toplayıp Süleyman Paşa'nın karşısına çıktıysa da, maiyetindeki komutanlardan Veli Bey'in ve bir kısım askerinin kendi aleyhine dönmesi üzerine Zebid'e çekildi.¹⁰² Süleyman Paşa karaya asker çıkardığı andan itibaren Nâhuda Ahmed'in adamlarının arasına nifak sokmaya çalışmıştı. Bu gayretlerin müspet sonuç vermesiyle adamları Nâhuda Ahmed'i terk etti. Adamlarının kendisini terk ettiğini gören Nâhuda Ahmed, Süleyman Paşa'nın huzuruna boynuna bağlı bir urganla geldi, bu teslim anlamına geliyordu. Daha sonra ayaklarına kapanarak ondan merhamet diledi. Ama paşa merhamet göstermedi ve onu derhal idam ettirdi, zira devletin menfaati onun ve yanındaki iki adamının boynunun vurulmasını gerektiriyordu. Bu şekilde Zebid kesin olarak Osmanlı egemenliğine girdi. Zebid'in zengin hazinesi İstanbul'a gönderilmek üzere gemilere yüklendi. Süleyman Paşa Yemen ve Zebid'i tek bir eyalet halinde birleştirerek buranın yönetimini adamlarından Gazze sancakbeyi Mustafa Bey'e verdi ve emrine bir miktar asker bıraktı. Süleyman Paşa, Mustafa Bey'e Taaz havalisinin de zaptı vazifesini verdi. Mustafa Bey Güneydoğu Anadolu'yu Safevîlerden fetheden Yavuz döneminin kumandanlarından Bıyıklı Mehmed Paşa'nın oğluydu. Bu ilk Yemen Beylerbeyliği ülkenin Kızıldeniz kıyılarıyla Aden Körfezi'nin Arabistan kıyılarını kapsıyordu. Fakat Yemen'in dağlık

¹⁰⁰ Hulusi Yavuz, a. g. e., s. 46-7; Mustafa Cezar, a. g. e., s. 1001-1003; Yakup Mughul, a. g. e., s. 167-169.

¹⁰¹ Hulusi Yavuz, a. g. e., s. 46; Mustafa Cezar, a. g. e., s. 1002.

¹⁰² Fevzi Kurtoglu, a. g. e., s. 70-71; Mustafa Cezar, a. g. e., 1003.

bölgelerindeki Arap kabileleri Osmanlılara tâbi iseler de pratikte bağımsızdılar.¹⁰³

Süleyman Paşa 10 Mart'ta Zebid'den ayrılmadan önce yanında getirdiği 140 Portekizli esirin boyunlarının vurulmasını emretti. 31 Mart 1539'da Cidde'ye geldi. Ertesi gün 1 Nisan'da karaya çıkarak şehrin dışında çadır kurdu. Daha sonra 7 Nisan'da donanmayı Süveys'e gönderen paşa Kâbe'yi ziyaret etmek niyetiyle kara yoluyla Mekke'ye gitti. Hac görevini ifa etmesini müteakip Mayıs ayı içinde önce Mısır'a geldi. Daha sonra merkezden aldığı emir üzerine Divân-ı Hümâyûn'a ayrıntılı bir rapor sunmak için Kasım ayında İstanbul'a döndü. O sıralar Divân-ı Hümâyûn'da Lütfi Paşa veziriâzam, Sofu Mehmed Paşa ile Rüstem Paşa da kubbe vezirleri olarak yerlerini almışlardı. Süleyman Paşa Divân'da vezirlerden bazılarınca, özellikle sadrazam Lütfi Paşa tarafından birçok yönden tenkit edildi, hakkında soruşturma açılması istendiyse de sonuçsuz kaldı. İşin ilginç tarafı, Süleyman Paşa her ne kadar bu askerî seferde başarısız olmuşsa da, kellesinin gitmesi şöyle dursun, daha sonra Kanunî tarafından Divân vezirliğine getirilerek terfi ettirildi. Osmanlı padişahı, onun Aden'i, Şihr'i ve Zebid'i Osmanlı hâkimiyetine sokmuş olmasını herhalde bu şekilde ödüllendirmek istemişti. Bir daha Kahire'ye yollanmayan Süleyman Paşa kubbe veziri olarak İstanbul'da kaldı, 1541-1544 yılları arasında sadrazamlık görevinde bulunduktan sonra 1547 yılının Eylül ayında Malkara'daki çiftliğinde eceliyle öldü.¹⁰⁴ Ölümünden sonra mülkü hazineye devredildi.¹⁰⁵

Sonuç

Süleyman Paşa'nın Hindistan'a yaptığı bu başarısız seferden sonra bu ülkeyle ilgili işler askıya almadı, aksine Hindistan'daki Türk casus şebekesine daha fazla önem verildi. Bu şebeke, seferden sonra sinen Portekizliler hakkında Hint Müslümanlarından aldıkları haberleri İstanbul'a bildiriyorlardı. Hindistan'da Türk tacirlerinin antrepoları vardı,

¹⁰³ Yılmaz Öztuna, a. g. e., s. 115.

¹⁰⁴ Portekiz kaynaklarının Süleyman Paşa'nın ölümüyle ilgili olarak verdiği bilgiler gerçeğe uymamaktadır. Buna göre, seferden döndükten sonra güya Kanunî Sultan Süleyman tarafından huzura çağrılan Süleyman Paşa, hükümdarın boynunu vurduracağını zannederek cellâdın eline düşmemek için zehir içerek intihar etmiş.

¹⁰⁵ Mustafa Cezar, a. g. e., s. 1003; Şerafettin Turan, "Süleyman Paşa, Hadım", *İslâm Ansiklopedisi*, c. 11, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 197.

bunlar bu ülkeyle pek faal şekilde ticaret yapıyorlardı.¹⁰⁶ Kızıldeniz’de ticaret 1545-1546 yıllarında bir canlılık kazandı, Osmanlı ticaret gemileri Hint Okyanusu’na serbestçe açılıyorlardı.¹⁰⁷ Nitekim Portekizli yazar Godinho da, “Portekizlilerin XVI. yüzyılın ortalarında Müslümanların ticaretini durdurmada başarısız oldukları artık bilinen bir gerçektir”¹⁰⁸ diyerek bu durumu teyit etmektedir.

Her ne kadar Süleyman Paşa’nın Hint seferi askerî yönden başarısız olduysa da, Avrupa’da ve özellikle Portekiz’de büyük bir korku yarattı. Aşağı yukarı yedi sene süren korku ve endişenin hâkim olduğu bu dönemde Kanunî Sultan Süleyman’ın bir kez daha Hindistan’a bir donanma göndereceğine ve bu donanmanın komutasını Barbaros Hayreddin Paşa’ya vereceğine dair Avrupa’da dolaşan şayialar Portekiz kralı III. João’nun uykularını kaçırdı.¹⁰⁹ Kral Hint Okyanusu’nda yeniden bir Türk tehlikesini yaşamak istemediğinden Türklerle sulh yapmak için Duarte Catanho adındaki bir Venedikliyi elçi olarak İstanbul’a gönderdi. Ama bu elçinin temasları ve uzun süre devam eden barış görüşmeleri bir sonuca ulaşmadı.¹¹⁰

Portekiz donanması 1541 yılında Kızıldeniz’de yeniden boy göstererek Süveyş’teki Osmanlı donanmasını yakmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Portekizliler bu harekâta Kızıldeniz’in batı kıyısındaki bir iki şehri yakıp yıkmaktan ve biraz da ganimet elde etmekten öteye gidemediler. Ama Kızıldeniz’e girmeye cüret etmeleri Süleyman Paşa’nın seferinin yol açtığı korkunun şokunu atlatmalarını ve kaybettikleri güven duygusunu yeniden kazanmalarını sağladı.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Osmanlı Devleti ile Portekiz, güçlerinin üstünde olan bir hedefe ulaşmak istediklerinden askerî seferlerinde başarılı olamadılar. Türkler Portekizlileri Hint Okyanusu’ndan uzaklaştırmayı başaramadılar. Buna karşılık Portekizlilerin, Kızıldeniz yoluyla gerçekleşen ticarete engel olmak için

¹⁰⁶ Yılmaz Öztuna, a. g. e., s. 116.

¹⁰⁷ Salih Özbaran, *Yemen’den Basra’ya Sınırdaki Osmanlı*, Kitap Yayınevi, 2004, İstanbul, s. 143.

¹⁰⁸ Vitorino Magalhães Godinho, *A Expansão Quatrocentista Portuguesa*, Empresa Contemporânea de Edições, L., Lisboa, 1944, s. 123-124.

¹⁰⁹ Helbert Melzig, a. g. e., s. 54-56.

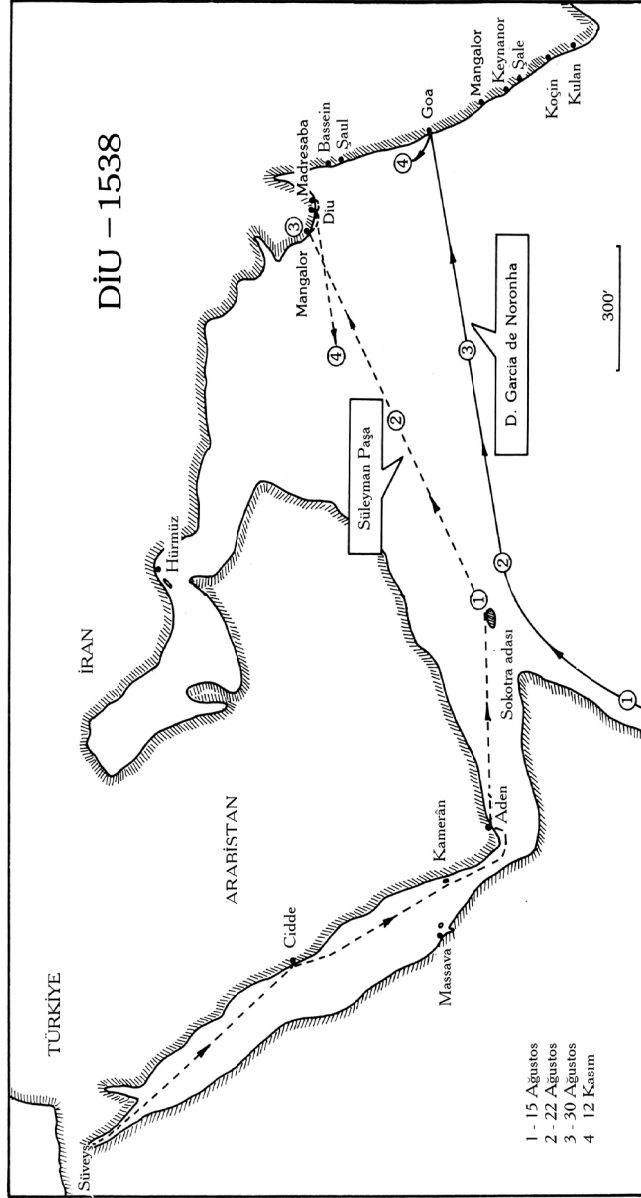
¹¹⁰ Salih Özbaran, a. g. e., s. 139- 140.

Aden'e hâkim olmaya, Cidde'yi tahrip etmeye veya Şüveyş'teki Osmanlı donanmasını yakmaya yönelik tüm girişimleri sonuçsuz kaldı.

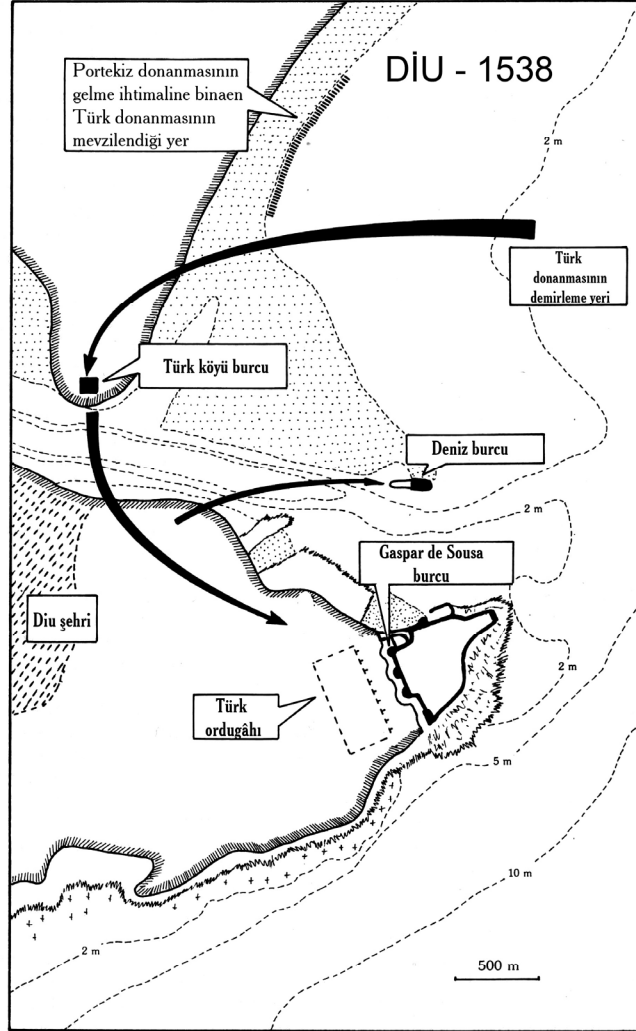
Kaynakça

- Barros, João de, *Décadas de Ásia*, CD- ROM para pc windows, Ophir, Lisboa, 1998.
- Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1987.
- Castanheda, Fernão Lopes de, Livro VIII, Capítulo CLXXXV, Tomo, IV, *Descobrimento e conquista da Índia pelos portugueses*, Coimbra, 1933.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, Seher Matbaası, İstanbul, 1958.
- Correa, Gaspar, *Lendas da Índia*, Imprensa da Universidade, Coimbra, 1931.
- Coutinho, Lopo de Sousa, *Historia do Cerco de Diu*, Bibliotheca de Classicos Portuguezes, Lisboa, 1890 s. 129.
- Couto, Dejanirah, "No rasto de Hadım Suleimão Pacha: alguns aspectos do comércio do Mar Vermelho nos anos de 1538-1540", *A Carreira da Índia e as rotas dos estreitos*, Angra do Heroísmo, 1998.
- Couto, Diogo do, *Década da Ásia*, Livraria Sam Carlos, Lisboa, 1974.
- Danışman, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VI*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965.
- Ferreira, Manuel António, *Epopeia de Diu*, Divisão de Publicações e Biblioteca Agência Geral das Colónias, Lisboa, 1941.
- Goffman, Daniel, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa, 1300-1700*, çeviren: Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Işıksal, Turgut, "Arşivlerimizde Osmanlıların Süveyş Tersanesi ve Güney Denizleri Politikasına İlişkin En Eski Belgeler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, c. 13-18, Sayı: 18, İstanbul, 1969.
- Kosal, Nejat, *Hint Yolu ve Osmanlı İmparatorluğu*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1936.
- Kurtoğlu, Fevzi, "Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgrad'ın Muhasara Planı", *Belleten*, IV/ 13 (1940), Ankara, s. 53- 87.
- Magalhães Godinho, Vitorino, *A Expansão Quatrocentista Portuguesa*, Empresa Contemporânea de Edições, L., Lisboa, 1944.
- Melzig, Herbert *Büyük Türk Hindistan Kapılarında, Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Amiral Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Seferi*, Selâmi Sertoğlu Kitabevi, İstanbul, 1943.
- Monteiro, Saturnino, *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*, c. II, Livraria Sá da Costa Editora, Lisboa, 1992.
- Mughul, Yakup, *Kanuni Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Münasebetleri, 1517-1538*, Fetih Yayınevi, İstanbul, 1974.
- Orhonlu, Cengiz, "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", *Belleten*, XXXIV/ 134 (1970), Ankara, s. 235- 254.
- Özbaran, Salih, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Öztuna, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza kadar Türkiye Tarihi*, c. VI, Hayat Kitapları, İstanbul, 1964.
- Quadros, Jeronymo, *Diu, Apontamentos para sua historia e Chorographia*, Nova-Goa, Tipographia Fontainhas, 1899.

- Ribeiro, Luciano “O Primeiro Cerco de Dio”, *STUDIA*, No. 1. Lisboa, 1958.
- Stripling, G. W. F., *The Ottoman Turks and Arabs, 1511-1574*, II. Baskı, Porcupine Pres, Philadelphia, 1977.
- Turan, Şerafettin, “Süleyman Paşa, Hadım”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 11, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 194- 197.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1995
- Viaggio di Alessandria nelle India*, Venedik, 1543.
- Yavuz, Hulûsi, *Yemen’de Osmanlı Hâkimiyeti*, Serbest Matbaası, İstanbul, 1984.

Saturmino Monteiro'nun *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*,
cilt II - adlı eserinden alınmıştır.

Saturnino Monteiro'nun *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*, ciltII - adlı eserinden alınmıştır.

